

ANTISZEMITA ELŐÍTÉLETESÉG
A MAI MAGYAR TÁRSADALOMBAN

ORSZÁGOS
REPREZENTATÍV FELMÉRÉS 2018

SZERZŐK:
HANN ENDRE ÉS RÓNA DÁNIEL

BUDAPEST, 2019

TETT ÉS VÉDELEM
ALAPÍTVÁNY

ANTISZEMITA ELŐÍTÉLETESÉG
A MAI MAGYAR TÁRSADALOMBAN

ORSZÁGOS
REPREZENTATÍV FELMÉRÉS 2018

SZERZŐK:
HANNENDRE ÉS RÓNA DÁNIEL

BUDAPEST, 2019

TETT ÉS VÉDELEM
ALAPÍTVÁNY

TARTALOMJEGYZÉK

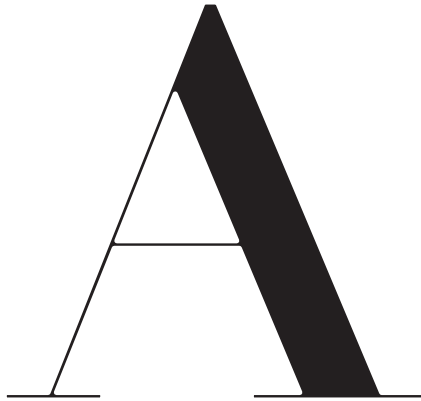
1. Bevezetés	7
2. A zsidóság társadalmi ügyének érzékelése, fontossága	8
3. Az antiszemitizmus és az előítéletesség mérése	9
4. Az antiszemitizmus mértéke	10
5. Kik az antiszemiták?	18
6. A holokauszt és a múlt emlékezete	23
7. Izrael és az antiszemitizmus	26
8. Asszociációk a zsidókról	29
9. Nemzetközi összehasonlítás	35
10. Az antiszemitizmust meghatározó tényezők	38
11. Összefoglalás	40

---

1. BEVEZETÉS¹

A Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet a Tett és Védelem Alapítvány megbízásából 2018 novemberében átfogó felmérést végzett a magyar társadalom zsidósághoz való viszonyáról, nevezetesen:

- a zsidósággal kapcsolatos véleményekről, képzetekről;
- az antiszemita előítéletek gyakoriságáról, erősségéről;
- a holokauszthoz és az emlékezethez fűződő véleményekről;
- zsidósággal kapcsolatos asszociációkról.

A kutatás kérdőíves módszerrel történt, a 18 éves és idősebb népességet reprezentáló 1200 fős minta személyes megkérdezésével. A minta kisebb torzulásait a KSH adatait felhasználva matematikai eljárással, úgynevezett súlyozással korrigálták, és így a minta pontosan tükrözi a szavazókorú lakosság tele-

puléstípus, nem, életkor és iskolai végzettség szerinti összetételét. A közölt adatok hibahatára a teljes mintában a válaszok megoszlásától függően legfeljebb ± 3 százalék. A mérési eljárás a Kovács András által kidolgozott koncepcióra épült,² a kutatás során túlnyomóan az általa 1995 óta többször alkalmazott kérdőívet használtuk, ami lehetővé teszi az adatok időbeli változásainak bemutatását.

A Medián kérdezőbiztosai a kutatás során viszonylag hosszabb ideig, mintegy fél óráig faggatták a válaszadókat a zsidósággal kapcsolatos kérdésekkel. Mielőtt azonban megkezdjük a tekintélyes adathalmaz ismertetését, tisztázni kell azt a kérdést, hogy mit mutatnak, és mit nem mutatnak meg a kérdőíves adatok? Tanulmányunk elején először közvetett bizonyítékokkal azt kívánjuk megvilágítani, hogy a zsidósággal kapcsolatos nézetek-vélemények és az utóbbi idők történései mennyire foglalkoztatják az átlag magyar állampolgárt, a kérdésnek milyen fontosságot tulajdonít a választóközönség. Ennek tudatában tartjuk célszerűnek körbejárni az antiszemitizmus és az előítéletesség mérésének problematikáját. A módszertani kérdések tisztázása után először a zsidóellenes nézetek, érzületek gyakoriságát mutatjuk be, majd megvizsgáljuk, hogy ezek a társadalom mely csoportjaira jellemzőek elsősorban. Következő lépésként a holokausztra, a múlt emlékezetére, majd a zsidósággal, Izraellel és Soros Györggyel kapcsolatos asszociációkra vonatkozó adatokat vesszük sorra. Írásunk végén azt fogjuk meghatározni, hogy az elemzett tényezők közül melyik növeli leginkább az antiszemitizmus valószínűségét.

¹ A tanulmány szerkezete, gondolatmenete a 2017-es tanulmányét követi, a módszertani magyarázatok is onnan származnak.

² Kovács András: *A kéznél lévő Idegen. Antiszemita előítéletek a rendszerváltás utáni Magyarországon. POLGART Kiadó, Budapest 2005.*
The Stranger at Hand. Antisemitic Prejudices in post-Communist Hungary. Brill, Leiden – Boston 2011.

---

2. A ZSIDÓSÁG TÁRSADALMI ÜGYÉNEK ÉRZÉKELÉSE, FONTOSSÁGA

A tavalyi felméréshez hasonlóan az idén is azt mutatják az adatok, hogy a zsidósággal kapcsolatos ügyek a magyar választópolgárok érdeklődésének a perifériáján vannak. Ez persze nem meglepő, az emberek figyelmét azok az ügyek vonzzák, amelyek közvetlenül érintik őket.

Az NMHH tartalomelemzése szerint³ a főbb hírcsatornákon 2018-ban egyetlen olyan ügy sem került be az adott hónap húsz leggyakrabban előforduló témája közé, amely a zsidósággal lett volna kapcsolatos⁴. 2014-ben még a Szabadság téri emlékmű körüli vita kapott kimutatható nyilvánosságot, ám már akkor is csak egyetlen hónapban, és csak közepes értékkel. Igaz, azután már 2015-ben, 2016-ban és 2017-ben sem volt zsidósághoz köthető ügy a napirend leggyakoribb témái között.

Kérdőíves kutatásunkból is az derül ki, hogy a választóközönségnek csak igen kis szeletét éri el a zsidókkal kapcsolatos hírek. Megvizsgáltuk, hogy nyitott kérdésre (tehát fejből, előre megadott válaszlehetőségek nélkül) hányan tesznek említést az eseményekről: csak arról mondhatjuk el, hogy számon tartja az ügyet, aki magától is nevesít legalább egy konkrét történetet. Az utóbbi három évhez hasonlóan 2018-ban is csak 12 százalék volt képes bármilyen eseményt felidézni, ám ezek a válaszok is többnyire csak amolyan halovány értesülésekről árulkodtak („zsidó ünnepség”, „zsidó fesztivál”,

„zsidók elleni fenyegetések”), tehát nem úgy tűnt, hogy a válaszadók naprakészek lennének a témában. Az egyetlen érdemi, konkrét válasz a *Sorsok Háza* volt, ezt az összes megkérdezett 2 százaléka említette. A következő kérdés arra irányult, hogy milyen szervezetek vannak a projekt mögött. Itt 3 százalék Schmidt Máriát és a Terror Házát említette, további 1-1 százalék a kormányt és „Fideszhez köthető szervezeteket”. Köves Slomót és az EMIH-et csak egyetlen (!) válaszadó idézte fel (az 1200-as mintából), ennél még a Mazsihiszra jut 1 százaléka (10 válaszadó) is lényegesen több volt. Mindent egybevéve nagy jóindulattal is legfeljebb azt állíthatjuk, hogy mindössze a megkérdezettek 4-5 százaléka számít megfelelően értesültnek a témában, a társadalom nagy többségét ez a kérdés teljesen hidegen hagyja. És ez még a 2018-as év legnagyobb médiavisszhangot kiváltó ügye volt a témában, a többi történésről még ennyien sem hallottak.

Mindezek alapján tehát okkal feltételezhetjük, hogy az elemzésünkben szereplő kérdések, a zsidósághoz való viszonyulás (társadalmi távolság, előítéletek és attitűdök) az átlagpolgár fontossági hierarchiájában sokadrangúnak számítanak. A továbbiakban minden adatot ebben az összefüggésben érdemes értelmezni: a válaszadóknak feltehetően csak egy kis, de mégis jelentékeny része tartja relevánsnak azt a témát, amiről faggattuk.

³ <http://nmhh.hu/szakmai-erdekeltek/mediafelugyelet/politikai-szereplok-mediahasznalata>

⁴ Még Vona Gábor Hanuka alkalmából küldött üdvözlője (és az arra adott pártbeli reakciók) sem kerültek be a legjobbet szereplő 20 ügy közé 2016 decemberében és 2017-ben.

---

3. AZ ANTISZEMITIZMUS ÉS AZ ELŐÍTÉLETESÉG MÉRÉSE

Az eddig elmondottakból az is következik, hogy például az a kérdés, hogy „Mennyire tartja rokonszenvesnek vagy ellenszenvesnek a zsidókat?” a viszonyulás *irányát* képes megmutatni, de a kérdésnek tulajdonított *súlyt* nem: legyen szó akár szimpátiáról, akár antipátiáról, még a szélsőérték mögött sem feltétlenül a válaszadó kiemelkedően fontos érzelméről, motivációjáról van szó. Szintén fontos hangsúlyozni, hogy a kérdőíves kutatás véleményét, előítéletet és attitűdöt képes kimutatni, de valóságos viselkedést alig.

Az általunk helyesnek vélt interpretáció szerint az antiszemitizmust mérő kérdések elsősorban beállítódást tárnak föl: olyan megnyilvánulásról van szó, amelynek egyik jellemzője a változékonyság. Az időbeli összehasonlítás alapján érdemes megvizsgálni, hogy a véleményklíma inkább empatikus vagy inkább ellenséges irányba tolódott el a zsidósággal kapcsolatban. A vizsgálat során

a Kovács András által régóta használt módszert követve két dimenziót különböztetünk meg: a zsidókkal kapcsolatos képzetekkel, tévhitekkel, összeesküvés-elméletekkel való egyetértés esetén kognitív, az általános érzelmi elutasítás, társadalmi távolságtartás esetén affektív antiszemitizmusról beszélhetünk. A két dimenziót összevonva pedig azt fogjuk látni, hogy a válaszadók mekkora részére jellemző mindkét attitűd, sőt azt is, hogy milyen mértékben jellemző. Akik csak nagyon kevés zsidóellenes állítással értenek egyet, azokat a „nem antiszemita” kategóriába soroltuk, akik kevés, de mégsem jelentéktelen számú állítást helyeselnek, azokat „mérsékelt antiszemitának”, akik pedig az állítások többségére rábólintottak, azokat „erősen antiszemitának” nevezzük. Ismét hangsúlyozzuk, hogy ezek a kategóriák nem fejezik ki a kérdésnek tulajdonított jelentőséget és nem mondanak semmit a válaszadó cselekvéséről sem.

4. AZ ANTISZEMITIZMUS MÉRTÉKE

A KOGNITÍV ANTISZEMITIZMUS

Az antiszemita előítéletek tartalmát a zsidósággal kapcsolatos képzetekre, „ismeretekre” vonatkozó az elmúlt két évtizedben többször alkalmazott kérdéssorral mértük. A válaszadókat arra kértük, hogy ötfokú skálán jelezzék, mennyire értenek egyet nyolc kijelentéssel. A kijelentéssor

tartalmaz hagyományos, vallási eredetű zsidóellenességet – antijudaizmust –, továbbá olyan zsidóellenes sztereotípiát, amely a zsidóknak tulajdonított túlzott befolyásban gyökerezik, és olyan kijelentést is, amely a zsidók háttérbe szorításában látná a megoldást. Az 1. táblázat azok arányát mutatja, akik a kijelentésekkel ’teljesen’, illetve ’inkább’ egyetértettek (5-ös és 4-es skálaérték).

I. táblázat. A zsidóellenes előítéletek tartalma (egyetértők aránya, százalék)

	év	teljesen egyetért	egyetért
A zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát ⁵	2006	12	19
	2011	14	21
	2013	11	18
	2015	14	19
	2016	14	18
	2017	16	20
	2018	16	17
Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat	2006	10	17
	2011	14	20
	2013	15	19
	2015	15	20
	2016	17	19
	2017	17	20
	2018	20	20
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon	2013	12	15
	2015	15	17
	2016	16	21
	2017	15	21
	2018	15	22
A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból	2006	5	7
	2011	8	12
	2013	6	9
	2015	9	11
	2016	8	10
	2017	11	13
	2018	10	11
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát	2006	5	10
	2011	7	12
	2013	5	11
	2015	8	13
	2016	9	16
	2017	13	17
	2018	12	15
Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne	2006	8	12
	2011	9	12
	2013	7	8
	2015	10	15
	2016	11	14
	2017	15	16
	2018	19	18
A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt	2006	7	7
	2011	5	9
	2013	4	7
	2015	7	11
	2016	10	11
	2017	8	12
	2018	11	13
A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások	2006	8	13
	2011	9	17
	2013	7	15
	2015	11	15
	2016	13	16
	2017	15	20
	2018	14	19

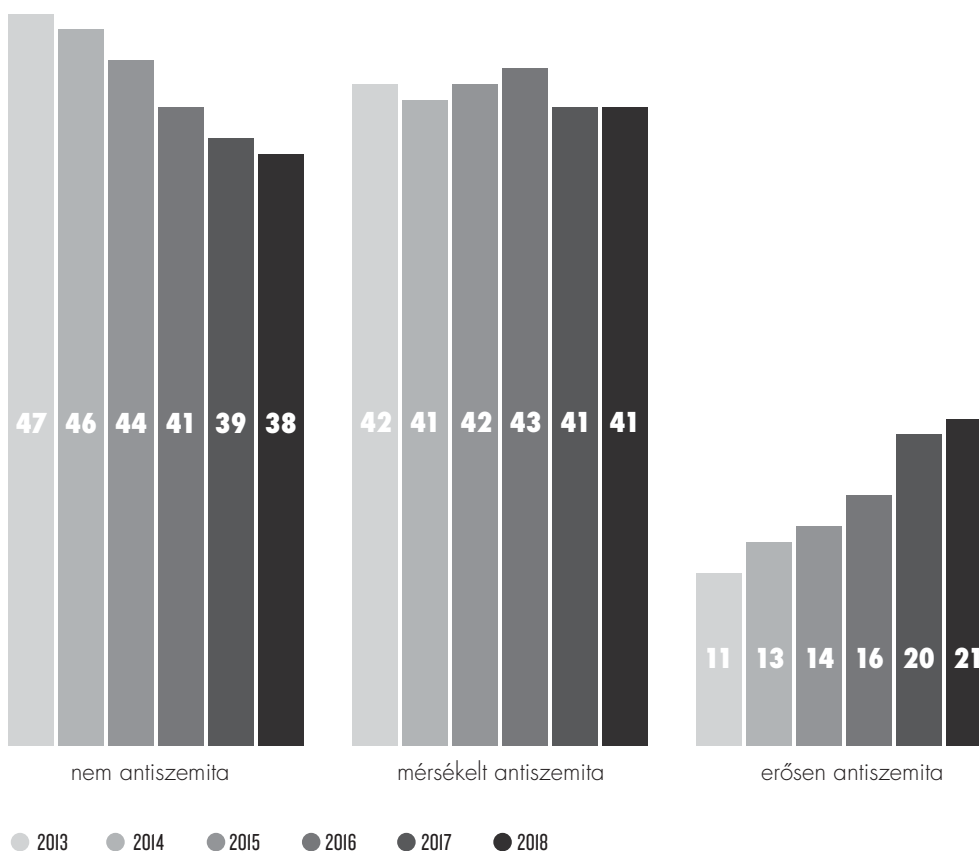
5 A 2015-ös, 2016-os és 2017-es kérdéssorban az egyértelműség kedvéért úgy fogalmaztuk meg az állítást, hogy „veszélyt jelent, hogy a zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát”.

Összességében elmondható, hogy a fenti kijelentések a lakosság mintegy három-négytizedének egyetértésével találkoznak, a legnépszerűbb az első három kijelentés, amelyek a zsidók „túlzott”, „veszélyes” befolyására vonatkoztak - ezzel lehet összefüggésben az is, hogy a válaszadók negyede még a numerus clausus szellemét idéző állításra is rábólintott. Talán az a legijesztőbb adat, miszerint még a zsidók kivándorlásának követelésétől sem riadt vissza a válaszadók 21 százaléka. Alapvetően nincsenek nagy változások az egyes évek között, mégis kimutatható egy enyhe, fokozatos emelkedés 2006 óta, a nyolcból négy állítás „csúcson van” az egyetértők arányának tekintetében, és egyetlen egy állítás sem akadt, amelyet a válaszadók érdeklődésben kisebb arányban helyeztek volna, mint azt az utóbbi években tették.

A tendencia alapján tehát összességében kijelenthető, hogy hosszabb időtávot alapul

véve észrevehetően nőtt a kognitív antiszemitizmus Magyarországon. Ezt mutatja az első ábra is, ahol a három kategóriát úgy kaptuk meg, hogy minden egyes válaszadó skálaértékeit összeadtuk a nyolc kijelentésre vonatkozóan. Így a legalacsonyabb skálapontszám 8, a legmagasabb pedig 8-szor 5, tehát 40 lehetett. Az első csoportba (nem antiszemita) azokat soroltuk, akik esetleg elfogadják néhány előítéletes sztereotípiát, de válaszaik összessége alapján alacsony pontszámot értek el a skálán (8-20 pont), a másodikba (mérsékelt antiszemita) azokat, akik közepesen előítéletesnek mutatkoztak (21-30 pont), a harmadikba pedig azokat, akiket pontszámaik alapján erős antiszemitizmus jellemez (31-40 pont). Végül, a „besorolhatatlan” kategóriába kerültek azok, akik nem válaszoltak vagy „nem tudja” választ adtak, ám az áttekinthetőség kedvéért csak a válaszhiány nélküli arányokat tüntetjük fel.

I. ábra. Kognitív antiszemita aránya a magyar társadalomban, 2013-2018 (százalék)

Az ábrából jól kiolvasható, hogy a nem antiszemita aránya fokozatosan csökkent, míg az erősen antiszemita bizonyuló válaszadóké évről évre nőtt. Az utóbbi dimenzióban, 2017-ben jelentős volt az elmozdulás. Véleményünk szerint a tendencia összefüggésbe hozható az úgynevezett „igazság utáni politika”, napjainkban különösen aktuális jelenségével. A választópolgár az egyre bővülő információkínálatból egyre kevésbé tudja elválasztani a megbízható információt akár a teljes képtelenségektől - annál is inkább, mert számos politikai szereplő stratégiájának szerves részét képezi a dezinformálás és az összeesküvés-elméletek terjesztése. Ha elfogadjuk, hogy az átlag hírfogyasztónak egyre nehezebb eligazodnia, akkor azt is be kell látnunk, hogy ez számos témára, így az antiszemitizmusra is igaz lehet. Egyre nehezebb elutasítani a tévhiteket, mivel azokból

egyre több van, mind nagyobb nyilvánosságot és gyakran politikai támogatást kapnak. Azért is tartjuk életszerűnek ezt az olvasatot, mert mint látni fogjuk a zsidókkal kapcsolatos szabad asszociációk nem váltak negatívabbá az utóbbi években.

A második táblázat a konzisztenciát illusztrálja: a hármass csoportbesorolás alapján az esetek elsőprő többségében pontosan „megjósolható”, hogy a kognitív antiszemitizmusra vonatkozó egyes kérdésekre hogyan válaszolnak az interjúalanyok. Így például a nem antiszemita között is akad 8 százalékos válaszadó, aki rejtett zsidó együttműködés létezésében hisz; másfelől az erősen antiszemita között is „csak” 64 százaléka ért egyet az utolsó, antijudaista állítással. Alapvetően azonban a nyolc állítás nagyon hasonló mintázatot mutat az antiszemitizmus alapján képzett csoportokban.

2. táblázat. Az egyes antiszemita kijelentések elfogadása az antiszemitizmus szerinti csoportokban (2018, százalék)

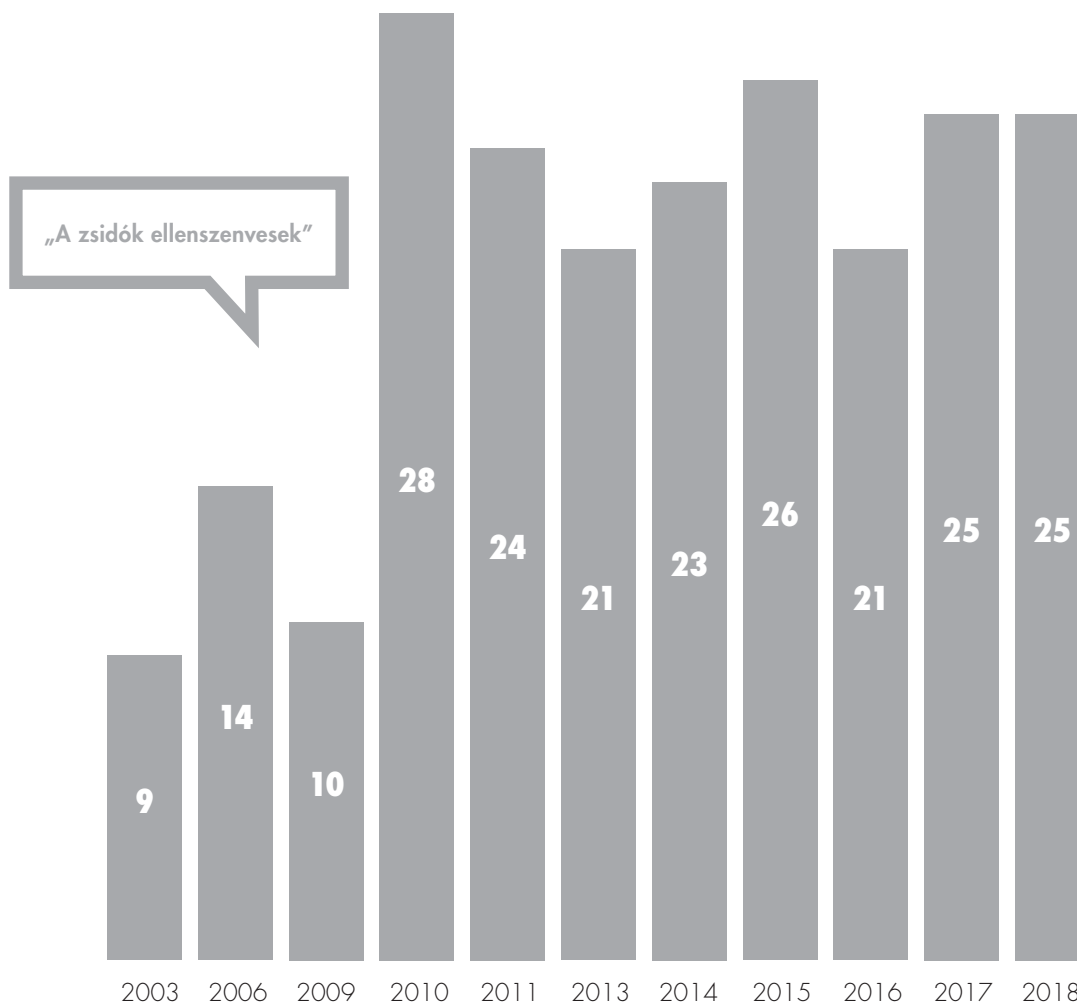
	erősen antiszemita	mérsékelt antiszemita	nem antiszemita
Veszélyt jelent, hogy a zsidó származású értelmiségiek befolyásuk alatt tartják a sajtót és a kultúrát	94	37	3
Létezik egy titkos zsidó együttműködés, amely meghatározza a politikai és gazdasági folyamatokat	92	45	8
Túl nagy a zsidók befolyása ma Magyarországon	95	44	6
A zsidók hajlamosabbak tisztátlan eszközöket használni céljaik elérése érdekében, mint mások	95	36	3
A legjobb az lenne, ha a zsidók kivándorolnának az országból	77	20	0
Bizonyos foglalkozási területeken korlátozni kellene a zsidók számát	87	29	1
Jézus keresztre feszítése a zsidók megbocsáthatatlan bűne	86	44	5
A zsidóság szenvedése Isten büntetése volt	64	27	2

AZ AFFEKTÍV ANTISZEMITIZMUS

Ebben a dimenzióban a zsidósághoz fűződő érzelmi viszonyt térképezzük fel, három

kérdést használva. Elsőként arra kértük a megkérdezetteket, mondják meg, inkább rokonszenvesek, vagy inkább ellenszenvesek számukra a zsidók.

2. ábra. A zsidók érzelmi elutasítása (százalék)

Az ábra leginkább szembeötlő tanulsága, hogy 2009 és 2010 között igen jelentős ugrás tartósnak bizonyult közhangulat-változás következett be: a korábbi 10 százalékos körüli érték azóta jóval 20 százalékos felett van. Jóllehet választási éveken mindig magasabb az érték egy hajszálnyival, a 2010-es ugrást ezzel nem lehet megmagyarázni. Életszerűnek tűnik a feltételezés, hogy az ugráshoz hozzájárul a Jobbik berobbanása, mainstreammivé válása is, mert az legitimebbé tehető a zsidókkal szembeni ellenszenvet a közbeszéd-

ben. 2010 óta 21-26 százalékos között ingadozik az érzelmi elutasítás, de 2017-ben jelentősen emelkedett, és 2018-ban is ugyanott, „csúcscsöze” szinten maradt.

A második kérdés ehhez nagyon hasonló, csak itt nem két opció közül kellett választani, hanem a válaszadóknak egy 9-es skálán lehetett kifejezniük a zsidókkal – és más etnikumokkal – kapcsolatos érzéseiket. A 3. táblázatban átlagpontoszámokat közlünk, a 9-es jelenti a maximális rokonszenvet, az 1-es pedig a teljes ellenszenvet.

3. táblázat. A zsidók és más etnikumok rokonszenvindexe 9 fokú skálán (2006-2018)

	arabok	cigányok	feketék	románok	kínaiak	svábok	zsidók	migránsok
2006	3,87	3,33	4,55	4,70	3,77	5,38	5,02	-
2007	3,66	3,03	4,24	4,00	3,80	5,48	5,00	-
2009	4,37	3,39	4,72	4,11	4,09	5,75	5,24	-
2010	4,04	3,64	4,26	4,23	4,01	4,86	4,47	-
2011	3,93	3,63	4,48	4,44	4,11	5,14	4,61	-
2013	4,06	3,69	4,20	4,26	4,12	4,96	4,53	-
2014	4,09	3,64	4,28	4,45	4,33	5,30	4,73	-
2015	3,32	3,29	3,96	4,41	4,44	5,79	5,09	2,84
2016	3,48	3,5	4,12	4,69	4,48	5,87	5,32	2,75
2017	3,44	3,45	3,93	4,58	4,54	5,72	4,91	2,72
2018	3,51	3,53	4,11	4,64	4,76	5,78	5,26	3,00
korrelációs együttható* a zsidók iránti rokonszenvvel	0,352**	0,294**	0,434**	0,569**	0,456**	0,591**	-	0,335**

* A korrelációs együttható egy olyan statisztikai mutató, amely két változó közötti kapcsolatot szorosságát fejezi ki. Egyes értéket vesz fel, ha az egyik változót teljes mértékben meghatározza a másik változó, nullás értéket, ha azok teljesen függetlenek egymástól. Tehát például a zsidók és a svábok megítélése közötti 0,543-as korrelációs együttható azt jelenti, hogy igen erős a kapcsolat a két szimpátiaskála között: jórészt ugyanazok a válaszadók tartják rokonszenvesnek (és ellenszenvesnek is) a két etnikumot. A többi kapcsolat valamivel gyengébb, ám még mindig szignifikáns (95 százalékos szinten, ezt jelzi a két csillag).

14

A táblázatból először is az derül ki, hogy melyik etnikum mennyire népszerű: mindig is a cigányok váltották ki a legerősebb elutasítást a társadalomból, 2015-ben azonban megjelent egy náluk is kevésbé elfogadott csoport: a migránsok. A rendkívüli mértékben eluralkodó migránsellenes véleményklímát jelzi az is, hogy azoknak az etnikumoknak – araboknak és feketéknek – a pontszáma is jelentősen csökkent 2014-hez képest, amelyeket a migránsokkal azonosíthat az átlagember: az arabok átlagpontja már a cigányokéhoz hasonló szintre süllyedt. A többi etnikum megítélése kedvezőbb, a zsidók – a svábok mögött – a második leginkább elfogadott csoportnak számítanak. Ugyanakkor olyan olvasata is van az adatoknak, hogy a társadalomban általában véve erős az idegenellenesség: ötös átlagpont feletti értéket csak kevesen adtak bármelyik etnikumnak.

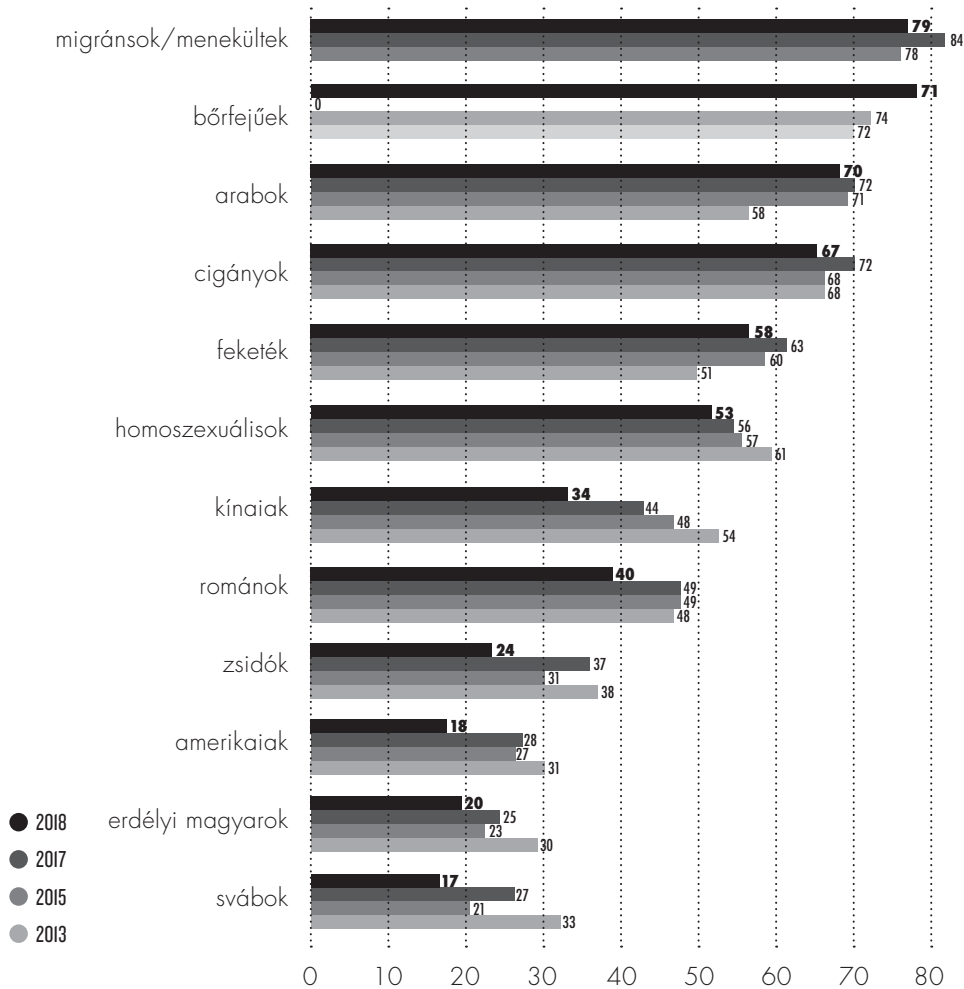
Ami az időbeli változásokat illeti, ebben a tekintetben is 2009 és 2010 között volt a

legmarkánsabb elmozdulás a legtöbb csoport esetében. 2018-ra kedvező fordulat állt be, a legtöbb etnikum megítélése javult, a zsidóságé csúcsot is döntött.

A 3. táblázat utolsó oszlopa is arra világít rá, hogy a zsidósághoz való érzelmi viszony nagy valószínűséggel együtt jár minden más csoport iránti ellenszenvvel vagy szimpátiával: különösen erős a korreláció egyfelől a zsidók, másfelől a románok, svábok, kínaiak és feketék között, de még a többi etnikum esetében is szignifikáns az összefüggés. Ez azt jelenti, hogy nagyrészt ugyanazok a válaszadók tartották ellenszenvesnek a zsidókat, mint a svábokat és a többi etnikumot (lásd a megjegyzést a 3. táblázat alatt). *Az antiszemitizmus tehát rendszerint kéz a kézben jár az általános idegenellenességgel.*

A harmadik kérdéssel is a zsidóktól – és más etnikai, illetve életmódkisebbségektől – való idegenkedést, távolságtartást mértük.

3. ábra. Társadalmi távolság különféle csoportoktól. "Nem járulna hozzá ahhoz, hogy a szomszédságába költözzön egy..." (2013-2018, százalék)

Ismét kikristályosodott, hogy a „másság” széles körben nem elfogadott Magyarországon: még a viszonylag legrokonszenvesebbnak ítélt csoportoktól is elzárkózna a társadalom egyötöde, a melegektől viszont már a többség, a „migránsoktól” pedig nagy többség idegenkedik. A zsidók relatív pozíciója viszont ebben az összevetésben is viszonylag kedvezőnek számít a többi csoporthoz képest. A 3. táblázatban bemutatottakhoz hasonlóan itt is kedvező időbeli tendenciának lehetünk tanúi, a zsidóktól 2018-ban kevesebben zárkóznának el, mint a korábbi években. A két adatsor (3. táblázat és 3. ábra) rámutat arra, hogy a migránsok megjelenése a kérdőívben alighanem erős hatással volt a többi csoport pontszámaira is. A kérdőíves kutatásban a kontextus mindig befolyásolja

a válaszokat: pusztán azért, mert egy élesen elutasított csoport került a kérdőívre – és továbbbi kettőt, az arabokat és a „négereket” is sokan velük azonosították –, többi etnikum felértékelődött: a kínaiak és a zsidók ezért is kerülhettek jobb pozícióba, tehát amiatt, mert a válaszadók a migránsokhoz képest is értékelték őket.

Ez a szomszédságra vonatkozó kérdés viszont megerősíti azt a következtetést, hogy az antiszemitizmus gyakran egy tágabb idegellenesség megnyilvánulása: azok a válaszadók, akik nem szívesen laktának a szóban forgó etnikumok, kisebbségek szomszédságában, azok a zsidósággal kapcsolatban is sokkal elutasítóbbak voltak (4. táblázat). A táblázat ezt illusztrálja: azt tehát, hogy mennyire szorosan jár együtt a zsidók és

más csoportok iránti szimpátia vagy antipátia. Tehát például azoknak, akik a svábokat elfogadják szomszédnak, 80 százaléka a zsi-

dókat is (első oszlop), akik pedig elutasítják a svábokat, azok közül a zsidókat is csak 16 százalék fogadja el (második oszlop).

4. táblázat. Azok aránya, akik hozzájárulnának ahhoz, hogy zsidó legyen a szomszédjuk. (2018, százalék)

	azok körében, akik hozzájárulnának ahhoz, hogy a szomszédjuk egy ... legyen	azok körében, akik NEM járulnának hozzá, hogy a szomszédjuk egy ... legyen
néger	76	66
migráns	91	55
arab	92	69
homoszexuális	92	61
román	93	50
cigány	90	69
kínai	87	53
sváb	80	16
amerikai	85	32
bőrfejtű (2016-os adat)	85	73

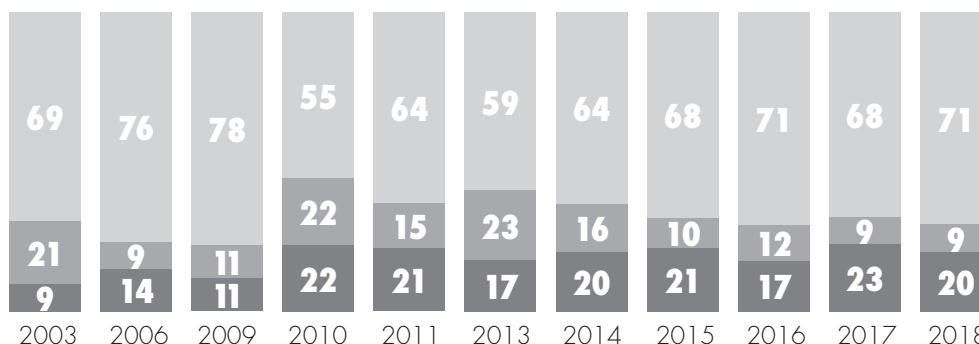
16

Érdekes, hogy az általános xenofóbia mindenkire kiterjed, aki „más”: intuitíve azt gondolhatnánk például, hogy a zsidók és a bőrfejtűek elutasítása teljesen különböző emberekre jellemző, ám éppen ellenkezőleg: aki a bőrfejtűektől elzárkózik, az a zsidóktól is nagyobb valószínűséggel idegenkedik. A magyar lakosság jelentős része számára tehát a „zsidó” pusztán a *másság* egyik letéteményese, és *ilyen minőségében érez* antipátiát iránta – éppúgy, ahogy mindenki iránt, aki a „másságot” testesíti meg.

Az eddig három adatsorból a kutatási

hagyományokat követve a 2. ábra és a 3. táblázat adatait összegezve alkotunk képet arról, hogy mekkora az antiszemita érzület táplálók aránya a magyar népességben⁶. A 4. ábrán is látható, hogy az affektív antiszemitizmus 2010-ben erősödött meg, azóta valamelyest enyhült, 2013 és 2015 között évről évre növekedett a nem antiszemita aránya – azóta viszont nem változott lényegesen. Összességében úgy tűnik, hogy az érzelmi zsidóellenesség tízből három, azon belül az erős affektív antiszemitizmus pedig tízből kettő válaszadóra jellemző.

4. ábra. Az érzelmi antiszemita arányának alakulása 2003-2018 (százalék) ● erősen antiszemita ● mérsékelt antiszemita ● nem antiszemita

⁶ Azokat a válaszadókat, akik ellenszenvet éreznek a zsidók iránt, és a rokonszenyhőmérőn az 1-5 értékek valamelyikét jelölték be a zsidókkal kapcsolatban, az erősen antiszemita csoportjába soroltuk; az "ellenszenvet" csoport többi tagját és azokat, akik nem éreznek ellenszenvet a zsidókkal szemben, viszont a rokonszenyhőmérőn mégis az 1-3 értékek valamelyikét jelölték be, a mérsékelt antiszemita csoportjába, és végül az összes többi válaszadót a nem antiszemita csoportjába.

Azt is megvizsgáltuk, hogy az érzelmi dimenzió három kérdésére (2. és 3. ábra, 3. táblázat) adott válaszok mennyire konzisztensek: azt tekintettük következetesnek, aki mindhárom kérdésre ugyanabban az irányban válaszolt⁷ (akár zsidóellenes, akár nem). Ennek alapján a válaszadók kétharmadának a gondolkodása bizonyult konzisztensnek, egy-negyedük viszont nem: az utóbbiak az egyik kérdésre antiszemita, a másikra viszont nem antiszemita választ adtak (a maradék „nem tudom” választ adott). Ez indokoltá teszi a kérdések összevonását egy dimenzióba, ugyanakkor arra is rávilágít, hogy a válaszadók jó részéig idegenül, bizonytalanul fogadta a kérdéseket, nem volt kialakult és megingathatatlan álláspontja, tehát valószínűleg korábban nem is gondolkozott ezeken a témákon.

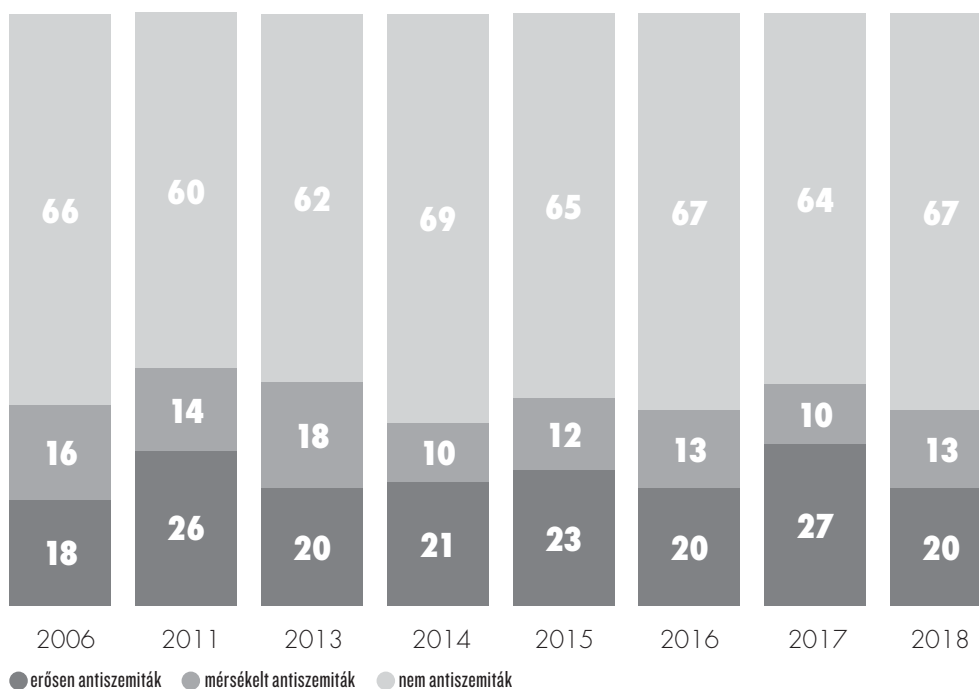
AZ ANTISZEMITÁK ARÁNYA A KÉT DIMENZIÓ ÖSSZEGZÉSE ALAPJÁN

Az antiszemita gondolkodású és az antiszemita érzelmű csoportok – bár nyilvánvalóan nagyban átfedik egymást – nem azonosak,

tagjaik nem feltétlenül ugyanazok. Az elemzés most következő részében összevonjuk a két dimenziót: azokat tekintjük erősen antiszemitáknak, akik mindkét dimenzióban annak minősültek, vagy legalább az egyikben igen, a másikban pedig mérsékeltnek. Mérsékeltén antiszemitának azokat tekintjük, akik mindkét dimenzióban a mérsékelték közé, vagy akik az egyik dimenzióban az erős, a másikban a nem-antiszemita csoportba kerültek.

Ezek alapján is azt láthatjuk, hogy a társadalom egyharmadára jellemző valamilyen fokú antiszemitizmus, ötödére pedig az erőteljes zsidóellenes beállítódás. Az időbeli tendencia is hasonló, mint a részkomponensek esetében: 2006-ról 2011-re jelentősen nőtt, onnan 2014-ig lassan némileg csökkent az antiszemitizmus, 2014 és 2016 között nem változott számottevő mértékben, 2017-ben valamelyest nőtt, ám 2018-ra visszaállt a 2016-os szintre. Összességében azonban minden változás meglehetősen szerénynek mondható. A tanulmány hátralévő részében ezt az összevont mutatót fogjuk alkalmazni.

5. ábra. Az antiszemiták aránya a magyar társadalomban, 2006-2018 (százalék)

⁷ Antiszemitának minősült az, akinek inkább ellenszenvesek a zsidók (2. ábra), aki nem különböztet a szomszédságukba (3. ábra), és aki a 9-es skálán 4-es vagy kisebb értékkel jelezte az ellenszenvét (3. táblázat). Ezen kívül következetesnek számított még értelemszerűen ennek az ellenkezője, illetve a 3. táblázat kérdésére a középértéket minden más válasszal összehasonlíthatóan, konzisztensnek tekintettük.

5. KIK AZ ANTISZEMITÁK?

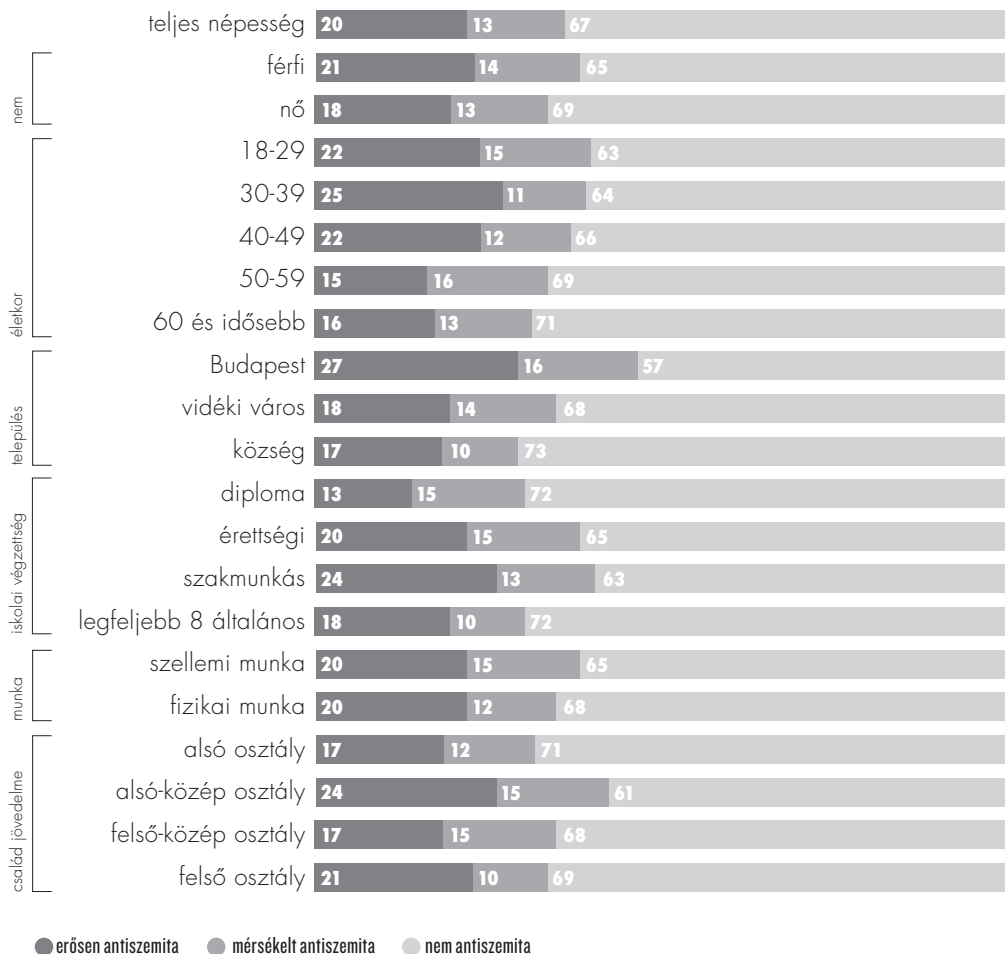
ELŐÍTÉLETESÉG ÉS A DEMOGRÁFIAI, GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI STÁTUSZ

Az antiszemitizmus és a társadalmi háttér közötti összefüggést vizsgálva elsőként azt kell megállapítanunk, hogy a kettő között csak igen gyenge a kapcsolat: *a zsidóellenesség minden társadalmi csoportra hasonló mértékben jellemző, nem találhatók nagy eltérések.* Gyakori, hogy az egyik évben valamelyik csoportnál az átlagot valamivel meghaladó mértékben mutatható ki antiszemitizmus, ám a hosszútávú trendet figyelembe véve már nem lóg ki sorból. Pontosan ez volt tapasztalható a településtípus szerinti bontásban: 2018-ban a fővárosban volt valamivel magasabb a zsidóel-

lenes válaszadók aránya, 2017-ben viszont a vidéki városok lakói körében volt némileg gyakoribb az antiszemitizmus, 2016-ban pedig kiegyenlített volt az arány. Azt gondoljuk, hogy a magasabb budapesti értéket addig semmiképpen sem szabad komolyan venni, amíg ez több éven keresztül megerősítést nem nyer. A sokéves idősorok szerint nincs jelentős differencia ebben a tekintetben.

Hasonlóképpen, a korábbi években a férfiak bizonyultak minimálisan fogékonyabbnak az antiszemitizmusra, mint a nők, 2017-ben nem volt különbség, 2018-ban viszont újra hajszállal magasabb volt a férfiaknál kimutatott érték. Életkor szerint vizsgálva az adatokat egyetlen olyan tendencia látható,

6. ábra. Antiszemitizmus társadalmi csoport-hovatartozás szerint (2017, százalék)

amely több éven át érvényesült: a legidősebbek (60 felettiek) kevésbé azonosulnak a zsidóellenes állításokkal. Iskolai végzettség szerint vizsgálva az adatokat sem tapasztaltunk nagy differenciát, egyedül a diplomások között volt érdemben alacsonyabb a zsidóellenes válaszadók aránya, a szakmunkásképzőt végzettek között pedig valamivel magasabb. Azt túlzás lenne állítani, hogy az antiszemitizmus a sikertelen, egzisztenciális fenyegettség alatt élő, a társadalom periferiájára szorult emberekre korlátozódik: a fizikai és szellemi munkások között például szinte ugyanolyan gyakori az antiszemitizmus, és a legelső jövedelmi csoportra jellemző a legkevésbé (a korábbi évekkel szintén összhangban). Összességében azonban az említett eltérések is minimálisnak mondhatók.

ANTISZEMITIZMUS ÉS VALLÁSOSSÁG

A kérdéssorban több kérdés is vonatkozott a vallásra, illetve vallásosságra: megvizsgáltuk, hogy a vallásosság, a templomba járás gyakorisága és a valamelyik felekezethez tartozás összefüggésben áll-e a zsidóellenes előítéltséggel. Ebben a dimenzióban még annyi különbséget sem tapasztaltunk, mint a demográfiai tulajdonságok mentén: az antiszemitizmus erőssége nem azon múlik, hogy valaki milyen vallású és mennyire vallásos. Talán egyedül a nem vallásosok között találhatunk egy kicsivel kevesebb antiszemita válaszadót, a reformátusok között pedig valamivel többet - ám a többi csoport értékei között már minimálisak a különbségek. Még a vallási eredetű antiszemitizmus antijudaizmus sincs szignifikáns összefüggésben a vallásossággal.

7. ábra. Antiszemitizmus vallásosság szerint (2018, százalékos arányok)

ANTISZEMITIZMUS ÉS TÁRSADALMI ATTITÜDÖK

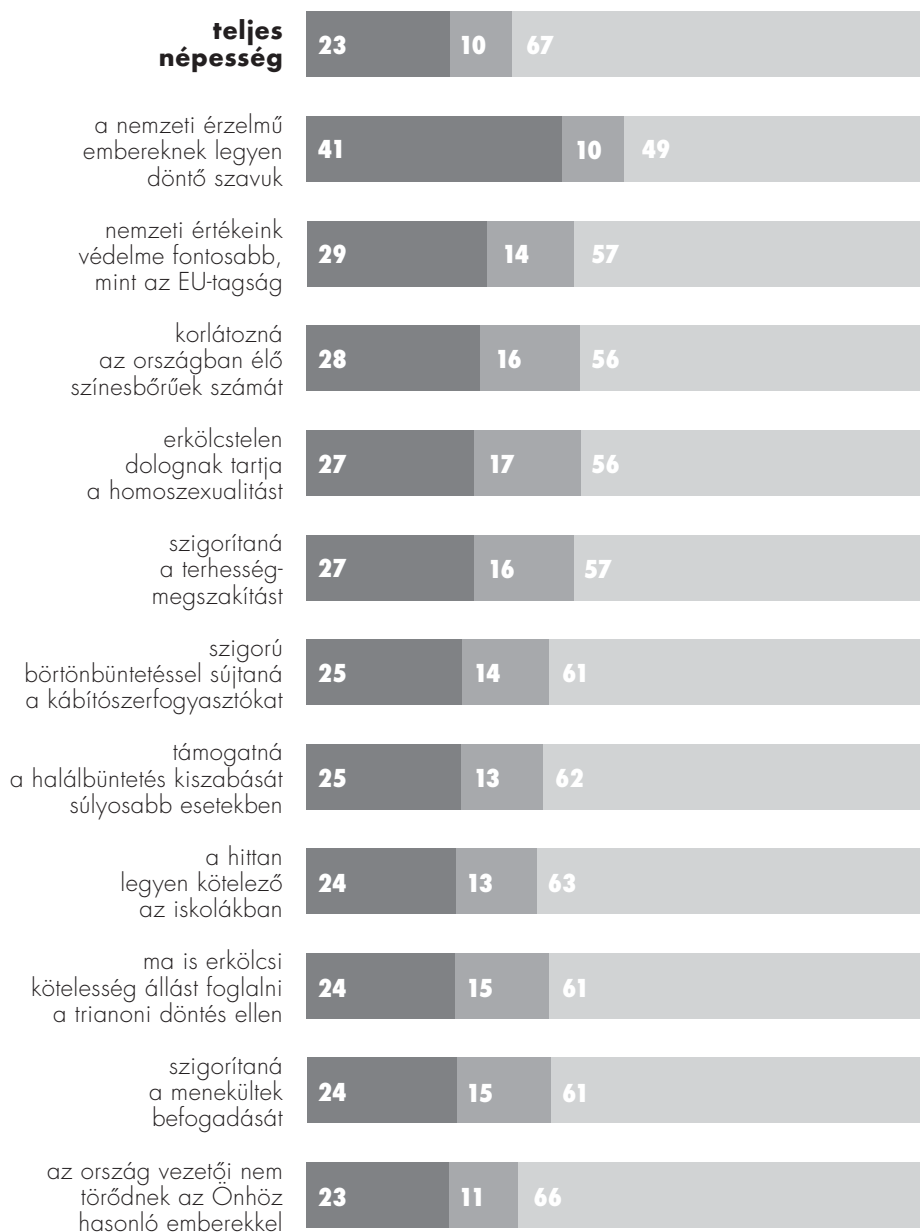
A társadalmi csoport-hovatartozás mellett a politikai nézetek, attitűdök szerepét is szemügyre vettük: a kérdőíves válaszok alapján elsőként azt vizsgáltuk, hogy különféle társadalompolitikai kérdésekkel való egyetértés növeli-e a zsidóellenesség kialakulásának valószínűségét. Az eredmények megerősítették azt a korábbi kutatási tapasztalatot, hogy az antiszemita előítélet szoros összefüggésben áll a zsidósághoz közvetlenül nem kapcsolódó világnézeti attitű-

dökkel, mint például a másság elutasítása (xenofóbia), a konzervatív-rendpárti világszemlélet, bizonyos erkölcsi és társadalmi normákba, szabályokba vetett bizalom. A korábbi években leginkább a homoszexualitás és a terhességmegszakítás elítélése, illetve az EU-tagság elutasítása és a színesbőrűek számának korlátozása bizonyult meghatározónak, ezek 2018-ban már kevésbé magyarázták az antiszemitizmus mértékét, ám az összefüggés még így is szignifikáns maradt. Jóval nagyobb mértékben növeli viszont a zsidóellenes előítéletek valószínűségét a nacionalista beállítottság. Ugyanakkor a

pesszimista társadalomképet tükröző állítás („az ország vezetői nem igazán törődnek az Önhöz hasonló emberek sorsával”) már nem függött össze az antiszemitizmussal. Ez utóbbi némileg meglepő, hiszen sok kutatás

szerint a cserbenhagyottság érzése a zsidóellenesség melegágya lehet. *Az változatlanul igaz, hogy a társadalompolitikai attitűdök a demográfiai tulajdonságoknál jobban vetítik előre a válaszadók valószínű antiszemitizmusát.*

8. ábra. Antiszemitizmus és társadalompolitikai attitűdök (2018, százalék)

● erősen antiszemita ● mérsékelt antiszemita ● nem antiszemita

ANTISZEMITIZMUS ÉS POLITIKAI PREFERENCIÁK

A most következő fejezetben azt fogjuk megvizsgálni, hogy a politikai önbesorolás, a választási részvételi hajlandóság és a pártválasztás összefüggésben van-e az antiszemitizmussal. A válaszadóknak először három kérdés alapján kellett magukat egy hétfokú skálán elhelyezniük: bal-jobb, konzervatív-liberális és mérsékelt-radikális dimenziókban.

Az antiszemita a teljes népességhez viszonyítva átlagosan közelebb esnek a jobboldali és a radikális pólushoz, a konzervatívhoz viszont csak minimálisan, ugyanakkor az átlagpontok alapján az is teljesen egyértelműen

kirajzolódik, hogy baloldaliak, liberálisok és mérsékelték között is jócskán akad antiszemita kijelentésekkel egyetértő válaszadó. A 4-es középértéktől leginkább a jobboldali pólus felé térnek el a zsidóellenes interjúalanyok, ám fontos megjegyezni, hogy a baloldali-liberális pártok népszerűtlensége miatt az egész társadalom jobbra tolódott. A konzervatív-liberális tengelyen nem voltak jelentős különbségek, egyedül az erősen antiszemita bizonyultak az átlagnál kicsit konzervatívabbnak. Az viszont figyelemre méltó, hogy az erősen antiszemita átlagosan majdnem pontosan középre helyezik el magukat a mérsékelt-radikális skálán. Az utóbbi egy évben számottevő elmozdulás nem történt az átlagpontokban.

5. táblázat Politikai önbesorolás és antiszemitizmus, 2018 (átlagok 1-7-ig terjedő skálán)

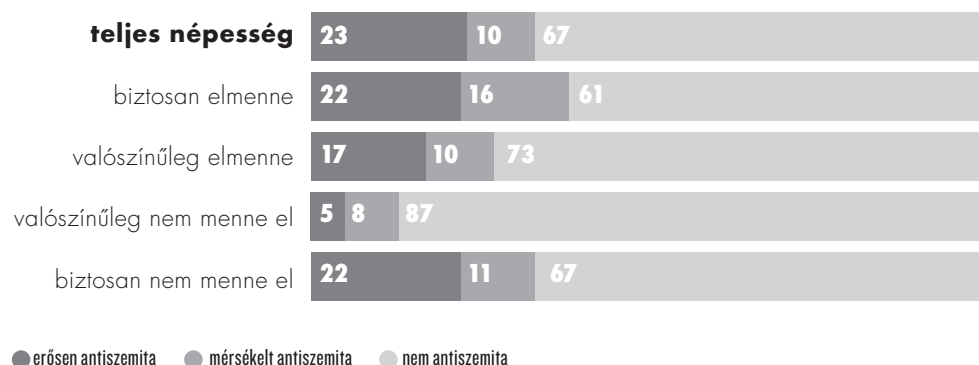
	erősen antiszemita	mérsékelt antiszemita	nem antiszemita	teljes népesség 2018	teljes népesség 2017
baloldali (1) – jobboldali (7)	5,33	4,84	4,38	4,62	4,79
konzervatív (1) – liberális (7)	3,26	3,62	3,73	3,63	3,61
mérsékelt (1) – radikális (7)	4,26	3,79	3,23	3,50	3,54

21

A politikai érdeklődés és az azzal nagyon szorosan összefüggő választási részvételi hajlandóság gyenge kapcsolatban áll az antiszemitizmussal: az aktivitás növekedésével enyhén nő a zsidóellenes válasz valószínűsége, de a részvételtől elzárkózók között is

átlagos mértékű (9. ábra). Azt a kijelentést azért megkockáztathatjuk, hogy az antiszemita választók némileg hangosabbak lehetnek, más szóval hajlamosabbak a nyilvános állásfoglalásra, így módon a közvélemény az ő arányukat túlbecsülheti.

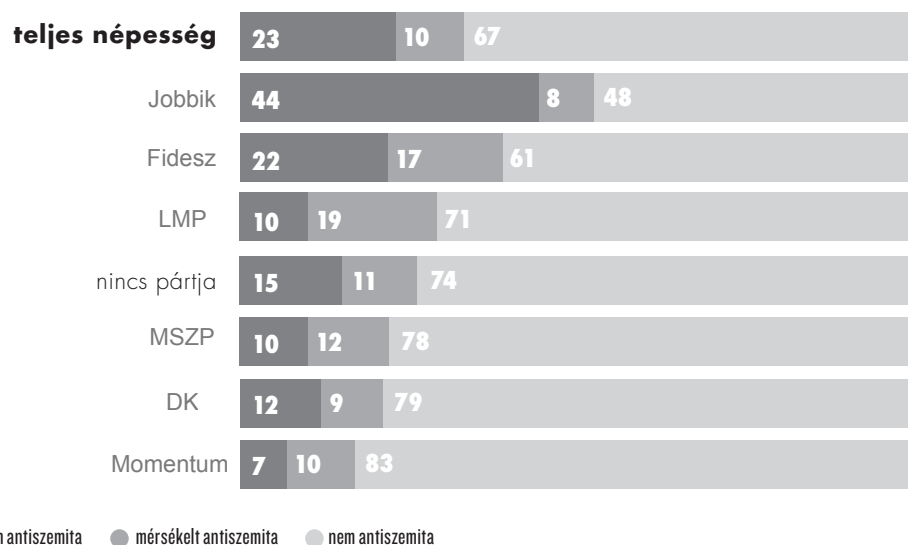
9. ábra. Antiszemitizmus és választási részvételi hajlandóság (2018, százalék)

A pártpreferencia a legtöbb eddig bemutatott tényezőnél szorosabb statisztikai kapcsolatban van a zsidóellenességgel (10. ábra). A Jobbik szavazóinak 44 százaléka az erősen zsidóellenes, további 8 százaléka pedig a mérsékelt antiszemita csoportba került. Ugyanakkor a Jobbik szavazótáborában 2014-ben még abszolút többségben voltak az erősen antiszemita szavazók, az arányuk tehát az utóbbi években némileg visszaszorult (noha még így is sokkal magasabb, mint bármelyik másik tábor esetében). Ebben a tekintetben tehát csak korlátozottan lehet felfedezni a Jobbik néppárti, mérséklődési stratégiájának hatását. A Jobbikénál lényegesen alacsonyabb, ám az átlagnál valamivel magasabb arányban vannak jelen az antiszemitizmusra fogékony válaszadók a

kormánypárti szavazótáborban. A következő a sorban az MSZP és az LMP érdekesség, hogy a két párt szavazói „középen” (tehát az átlagos szinten) helyezkednek el a migráció megítélésében is⁸. Az elmúlt évben az MSZP szavazótáborában a zsidóellenesek aránya meghaladta a fideszesek értékét, ám 2018-ban visszállt a korábbi években tapasztalt tendencia. A DK és a Momentum és általában baloldali-liberális kispártok hívei között viszont az átlagnál jóval ritkább az antiszemitizmus. Azt a tévhitet mindenesetre ezek az adatok is cáfolják, hogy az antiszemitizmus kizárólag egyik-másik párt, vagy politikai oldal jellemzője lenne: a szocialista és fideszes válaszadók négytizede is az antiszemita csoportba került, míg a jobbikosok hasonló aránya nem.

10. ábra. Antiszemitizmus és pártpreferencia (2018, százalék)

⁸ <http://median.hu/object.c38fa2c9-5bc2-40c9-ae38-bab515a51f72.ivy>

6. A HOLOKAUSZT ÉS A MÚLT EMLÉKEZETE

Mind a hazai zsidóellenességben, mind a hazai zsidóság sérelmei között előkelő helyen szerepel a második világháborús vézorkorszak emlékezete: sok konfliktus ered az eltérő értelmezésből. A kérdőív ezért ismét lehetővé téve az időbeli összehasonlítást egy olyan kérdéssorozatot is tartalmazott, amellyel a magyar lakosságnak a holokausztról, a második világháborús zsidóüldözésekért való felelősségről és a történelmi múlttal való szembenézés szükségességéről vallott nézeteit vizsgáltuk.

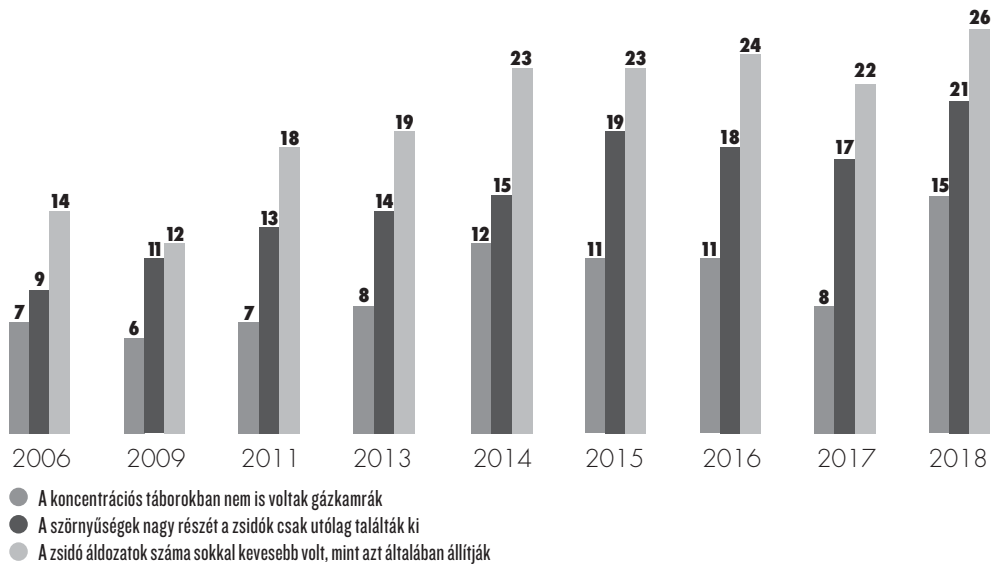
6. táblázat. Vélemények a holokausztról és a múlttal való szembenézésről, 2009-2018 (százalék, *dőlt betűvel* a zsidósággal kapcsolatban pozitív állítások)

	inkább egyetért								
	2006	2009	2011	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1. A háború alatt a nem zsidó magyarok is szenvedtek annyit, mint a zsidók	56	66	65	65	60	64	70	-	70
2. A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák	7	6	7	8	12	11	11	8	15
3. A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják	14	12	18	19	23	23	24	22	26
4. Többet kellene tanítani az iskolákban a zsidóüldözésekről, hogy ilyesmi többé ne fordulhasson elő	45	54	46	50	42	46	52	42	50
5. A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki.	9	11	13	14	15	19	18	17	21
6. Ennyi évtizeddel a zsidóüldözések után már le kellene venni ezt a témát a napirendről	48	40	58	53	54	50	52	55	55

Igencsak megoszlanak a vélemények arról, hogy mennyit kellene beszélni és tanítani a zsidóüldözésekről: a „többet” (4. állítás) és a „kevesebbet” (6. állítás) is nagyjából a társadalom fele-fele támogatta 2018-ban (az előbbi 2017-ben némileg kevesebben). Noha a választóközönség nagy többsége elhatárolódik a holokauszt tagadását vagy relativizálását kifejező gondolattól, a válaszadók nem elhanyagolható része fogékony rá: a teljes tagadásra 15 (2. állítás), a részlegesre és a relativizálásra 26-21 százalék (3. és 5. állítás). Ez a hányad egyre nagyobb lett az utóbbi években (11. ábra): az egész kutatás talán legriasztóbb fejleménye, hogy már a népesség egy-

negyedére jellemző a relativizálás, hatodára pedig a – törvénybe ütköző – tagadás. Ahogy a kognitív antiszemitizmus értelmezésénél is megjegyeztük, itt is lehetségesnek tartjuk, hogy szintisza holokauszttagadás helyett vagy mellett az adatok mögött meghúzódik egy általános paranoia, összeesküvés-elméletek iránti növekvő fogékonyság („igazság utáni politika”). Ami az időbeli változásokat illeti, ebben a vonatkozásban is 2011 jelenti a negatív trendfordulót, a holokauszttagadó és -relativizáló állítások esetében pedig 2014 is. Sajnos azonban az a helyzet, hogy évről-évre nő a téveszmék támogatottsága, és egyelőre nem látni, hogy hol van a folyamat vége.

11. ábra. Holokauszttagadó és -relativizáló állításokkal egyetértők aránya, 2006-2018 (százalék)

Némileg meglepő képet kapunk, ha a holokauszttal kapcsolatos válaszok mintázatát az antiszemitizmus szerinti kategóriákkal összefüggésben vesszük szemügyre (7. táblázat). Azt várhatnánk, hogy a zsidóság szempontjából pozitív állításokat egyöntetűen támogatják a nem antiszemiták, míg a negatívok mögé az erősen antiszemiták sorakoznak fel egy emberként. Az adatok azonban mindkét hipotézist legalábbis árnyalják. Természetesen az antiszemita, különösen az erősen zsidóellenes csoport jóval kevésbé bizonyult empatikusnak a zsidóság iránt, mint a nem antiszemiták. Ugyanakkor a holokauszttagadó és -relativizáló állítások a nem antiszemitának minősített válaszadók

tizedének a véleményével is találkoznak - de talán ennél is meglepőbb, hogy az erősen zsidóellenes kategóriába sorolt interjúalanyok több mint egyötöde (és a mérsékelték négytizede szerint is) többet kellene beszélni és tanítani a zsidóüldözésekről. Ez alighanem azzal magyarázható, hogy valószínűleg sokan nem alakítottak ki világos viszonyt a kérdésekben megbúvó dilemmákhoz, sőt, néhányan talán nem is igazán értették azokat. Mindenesetre annyi tanulság egyértelműnek látszik, hogy a múlttal való szembenézés dilemmáinak megítélése csak részben függ össze az antiszemitizmussal. Ahogyan azt a 2013-as jelentésben Kovács András megfogalmazta, „nem helyes közvetlen ösz-

szefüggést feltételezni zsidóellenesség és a az utóbbinak, és az utóbbi nem feltétlenül múlttal való szembenézéstől való vonakod- a zsidóellenesség legitimálására való törek- dás között: az előbbi nem feltétlenül oka vésből fakad”.

7. táblázat. Vélemények a holokausztról és az antiszemitizmus, 2018 (egyetértők százalékos aránya, *dőlt betűvel* a zsidósággal kapcsolatos pozitív állítások)

	erősen antiszemiták	mérsékeltlen antiszemiták	nem antiszemiták
1. A koncentrációs táborokban nem is voltak gázkamrák	44	26	6
2. A zsidó áldozatok száma sokkal kevesebb volt, mint azt általában állítják	66	42	13
3. <i>Többet kellene tanítani az iskolákban a zsidóüldözésekről, hogy ilyesmi többé ne fordulhasson elő</i>	23	42	58
4. A szörnyűségek nagy részét a zsidók csak utólag találták ki.	58	45	8
5. Ennyi évtizeddel a zsidóüldözések után már le kellene venni ezt a témát a napirendről	85	66	44

7. IZRAEL ÉS AZ ANTISZEMITIZMUS

Magától értetődő módon az Izraellel kapcsolatos érzelmeknek, véleményeknek is jelentős szerepük van a zsidóság megítélésében. Noha Izrael politikájának a bírálataból nem feltétlenül következik a hazai zsidósággal szembeni ellenszenv (és viszont), ugyanakkor mégis ismerős jelenség, hogy a zsidóellenes előítéletek gyakran a zsidó állam kritikájának köntösében jelennek meg. A magyar közbeszédbe már jóval a Jobbik megjelenése előtt bekerült toposzok indokoltá tették, hogy a kérdőívben néhány kérdés erejéig kitérjünk a témára, és azt is, hogy külön feltüntessük a párt híveinek válaszát (8. és 9. táblázat). Az Izraelhez viszo-

nyulást úgy lehet a legjobban felmérni, ha úgynevezett nyitott, tehát előre megadott válaszlehetőségek nélküli kérdéssel tesz-teljük, hogy a válaszadók maguktól mire asszociálnak Izrael nevének hallatán. Így nem egy meglévő véleményre csatlakoznak rá, hanem azt említik, ami saját maguktól eszükbe jut, tehát amit valószínűleg maguktól is fontosnak éreznek. Ahány válaszadó, annyiféle válasz született, a 8. táblázatban kategóriákba rendezve mutatjuk be ezeket: az egy kaptafára menő válaszokat egy csoportba soroltuk. A válaszadók 23 százaléka semmit nem említett, a táblázat csak az értelmezhető válaszokat tartalmazza.

8. táblázat. „Mi jut eszébe, ha azt hallja: Izrael?” (2018-es adatok, nyitott kérdés, említések százalékos aránya)

Említések jellege, csoportosítása, és a kategórián belüli leggyakoribb említések	nem antiszemiták	mérsékelt antiszemiták	erősen antiszemiták	Jobbik szavazói	teljes minta 2018	teljes minta 2017
Leíró, semleges: zsidók országa, ország, állam, vallás, Közel-Kelet, arabok, nyelv	65	52	51	47	62	63
Negatív, de nem derül ki, hogy az arabokat vagy a zsidókat hibáztatja: háború, terrorizmus, robbantások, félelem, feszültség	20	27	32	33	22	27
Nevezetességek, inkább pozitív: Jézus, Jeruzsálem, Siratófal, Názáret, Biblia, zsinagóga, szép ország	9	11	9	10	9	3
Izraelre nézve negatív: fanatikus, agresszív, gyilkos, gonosz, jogtalan, undor, zsarnok	4	6	7	7	5	4
Pénz, gazdagság, hatalom, befolyás	2	4	1	3	2	2
Második világháború, holokauszt	0	0	0	1	1	1
Összesen	100	100	100	100	100	100

Az említések többsége, 62 százaléka semleges, leíró jellegű volt, ezekből semmilyen érzelmi viszonyulásra nem lehet következtetni („zsidók országa”, „állam”, „vallás” és hasonló válaszok). 22 százalék a közel-keleti háborúra, terrorizmusra és merényletekre gondolt, ám ezekből az asszociációkból nem derült ki, hogy a zsidókat vagy az arabokat hibáztatják-e a kialakult helyzetért. 9 százaléknál válaszadó valamilyen nevezetességet említett, ez értelem szerűen inkább pozitívnak, mintsem negatívnak számít. Mindössze 5 százaléknál olyan interjúalany volt, aki Izraelre nézve kifejezetten elítélő megjegyzéssel válaszolt, (igaz, az utolsó előtti kategória - „pénz”, „gazdagság”, „befolyás” - 2 százaléknál válaszadójából is talán inkább az irigység, mintsem az elismerés beszélt). Ha az antiszemitizmus szerinti összefüggést vizsgáljuk, akkor meglepően kis különbségeket látunk, csupán a kifejezetten elítélő-megvető említések gyakoribbak szisztematikusan az antiszemita válaszadók

között, de nekik is csak hatodokra-hetedükre jellemző ez a hozzáállás. Figyelemre méltó eredménynek tekinthető, hogy a jobbikos válaszadók említéseinek a megszólalása alig különbözik érdemben a teljes népességtől. *Ez arra enged következtetni, hogy a módszerünk alapján antiszemitának minősített válaszadók jó részének magától nem feltétlenül negatívum az első gondolata Izrael – és ahogy később látni fogjuk, a zsidóság – kapcsán, ám ha eszükbe juttatunk antiszemita vagy Izrael-ellenes szempontokat, akkor másoknál hajlamosabbak egyetérteni. Az antiszemitizmus és az Izrael-ellenesség tehát sokszor inkább fogékonyságot, mint szilárd lelkiállapotot jelent.*

Ami az időbeli változást (két utolsó oszlop) illeti, nincsenek jelentős különbségek, a pozitív említések száma erősödött elsősorban 2017 és 2018 között.

A felvázolt asszociációs térképet egészítik ki az Izraellel kapcsolatos gyakran előforduló toposzokra adott válaszadói reakciók, egyetértések vagy elutasítások.

9. táblázat. Vélemények Izraelről és az antiszemitizmus, 2018

(Az egyetértők aránya, százalék; 5 – teljes mértékben egyetért, 1 – egyáltalán nem ért egyet; egyetért = 5 és 4 összevonva)

	nem antiszemiták	mérsékeltlen antiszemiták	erősen antiszemiták	Jobbik-szavazók	teljes népesség 2018	teljes népesség 2017
1. Az itt élő zsidók lojálisabbak Izraelhez, mint ehhez az országhoz	25	66	65	54	40	42
2. Izrael jogos önvédelmi harcot folytat az őt ért támadások ellen	31	34	27	26	33	32
3. Az egyre durvább iszlám terrormerényleteket látva sokkal megértőbb vagyok Izrael iránt, mint korábban	33	42	34	39	35	34
4. Izrael agresszor, népi tást hajt végre a palesztinok ellen	19	48	55	47	31	37
5. A zsidók Nyugat-Európa egyes országaiban nagyobb fenyegetettségnek vannak kitéve, mint Magyarországon	43	63	60	53	50	45

Összességében a népesség mindegyik állítással szemben inkább elutasító. A 2. és 3. kijelentéssel való egyetértés szinte teljesen független a zsidósággal kapcsolatos általános beállítottságtól, valószínűleg sok válaszadó értetlenül állt a felvetések előtt. A Jobbik támogatói valamivel kritikusabbak Izraellel szemben, ám akkora különbségeket az ő esetükben sem tapasztalhattunk, mint amekkorát a párt (korábbi) álláspontja alapján várhattunk volna⁹. A többi kérdés esetében már számottevő összefüggés volt az antiszemita predispozíció és a válaszok megoszlása között, ám mégsem olyan jelentős mértékben, mint hazai vonatkozású, egyszerűbb kérdéseknél.

Kifejezetten ellentmond az intuitív várakozásoknak, hogy még a más kérdések alapján antiszemitának bizonyuló válaszadók is ugyanolyan (és nem jelentéktelen)

arányban álltak ki a zsidó állam mellett (2-3-as állítások) – ám ha figyelembe vesszük, hogy pontosan ezek a válaszadók voltak a leginkább elutasítók a migránssokkal és az arabokkal szemben, akkor talán már jobban értelmezhető az összefüggés. Ismét kézenfekvő a következtetés, hogy *a zsidóság és Izrael megítélése csak a migráns-kontextusban lehet pozitív az antiszemiták számára, ez azonban a migránssokkal azonosított arabok-muszlimok iránti ellenszenvre vezethető vissza, hiszen ez olyan válaszadókra is jellemző, akik egyébként ellenszenvet mutatnak a zsidókkal.*

Az időbeli változásokat tekintve a legnagyobb elmozdulás Izrael és a palesztinok viszonylatában fedezhető fel, a legutóbb kevesebben gondolták agresszornak a zsidó államot, mint 2017-ben. Ugyanakkor egyik változás sem igazán jelentős mértékű.

8. ASSZOCIÁCIÓK A ZSIDÓKRÓL

Szintén nyitott kérdéssel teszteltük, hogy az embereknek mi jut eszükbe a „zsidó” szóról. Az előzőekhez hasonlóan kategóriákba rendeztük a hasonló, egylényegű említéseket, és nem tüntettük fel a mintegy kéttizednyi válaszhiányt.

10. táblázat „Mire gondol elsősre, ha ezt a szót hallja, hogy zsidó?”
(2018, nyitott kérdés, a spontán válaszok az antiszemitizmus szerinti csoportokban, az érdemben válaszolók százalékában)

	nem antiszemiták	mérsékelt antiszemiták	erősen antiszemiták	Jobbik szavazói	teljes népesség 2018	teljes népesség 2017
Semleges említés: vallás, népcsoport, szokások, kultúra, Biblia, nyelv	34	31	16	12	30	27
Pénz, hatalom, gazdagság, kereskedelem, USA, befolyás	14	30	22	23	18	18
Üldöztetés, holokauszt, Auschwitz, második világháborús szenvedés	27	11	20	8	24	16
Negatív tulajdonságok: hatalomvágy, pénzéhség, kizsákmányolás, fukarság, lustaság, gyűlölet	4	19	33	21	12	14
Pozitív: okosak, toleránsak, dolgozók, emberségesek	9	0	3	13	7	10
Ugyanolyanok, mint mások. Engem nem érdekel, hogy ki a zsidó, ki nem	8	2	1	14	5	8
Palesztin-zsidó konfliktus	1	1	1	5	1	4
Külső jegyek (pajesz, orr, stb.)	1	2	1	2	1	1
Rokon, szomszéd, ismerős	1	0	0	0	1	1
Ételek (kóser, stb.)	0	2	1	0	0	0
Soros György	1	2	2	2	1	1
	100	100	100	100	100	100

A táblázat a 2018-ban leggyakrabban említett tulajdonságokkal kezdi az áttekintést, így kerültek első helyre a semleges, leíró asszociációk: ezek alapján nem lehet megmondani, hogy a válaszadóból milyen ér-

zelmeket váltott ki a „zsidó” szó említése. Az üldöztetés kategóriája is semlegesnek tekinthető, a két kategória együtt majdnem a válaszok felét teszi ki. A „pénz”, „hatalom”, „befolyás” gondolatok már határesetet ké-

peznek: ezek lehetnek semlegesek, sőt, akár elismerő megjegyzések is, ám a 18 százaléknyi csoport többségéről életszerűbb negatív attitűdöt feltételezni: az antiszemitizmusnak a féltékenység és irigység az egyik elsődleges motivációja.

A következő kategória viszont már egészen biztosan negatív asszociációt tartalmaz, ebben kifejezetten sértő, lealacsonyító tulajdonságok szerepelnek. Pozitívnak lehet felfogni az „ugyanolyanok, mint mások” típusú említést, és az is kedvező jel lehet, ha valakinek a gasztronómia jutott eszébe a zsidóságról. Néhány válaszadó külső jegyeket sorolt, vagy például a palesztin-zsidó konfliktust hozta szóba, de azt is konkrét állásfoglalás nélkül. Összességében egyensúly van a pozitív és negatív ízű válaszok között, 2017-hez képest nem változott érdemben az arányuk. Kutatásunk történetében 2017 után 2018-ban másodszor jelentek meg olyan válaszadók, akiknek a zsidóságról maguktól is Soros György jutott eszébe, igaz, az érdemi választ adók mindössze 1 százalékaról van szó. (A táblázatokban nem tudjuk feltüntetni, ám az antiszemita besorolás kérdésében besorolhatatlan választ adók között 2 százalék asszociált Sorost.)

Az Izraelhez kötődő képzettársításokhoz hasonlóan ebben a vonatkozásban is csak gyenge-közepes a kapcsolat az antiszemitizmus, a pártválasztás, és az asszociáció jelle-

ge, iránya között. A jobbkiosok 13, az erősen antiszemita 3 százaléka a teljes népesség 7 százaléka is valamilyen pozitív gondolatot osztott meg. Sokan semleges szóra asszociáltak, az „enyhén negatív” pénz-gazdagság-befolyás kategóriába is csak valamivel magasabb arányban kerültek erősen antiszemita és jobbkiosok, mint mások. Egyedül a kifejezetten negatív említések csoportjában fedezhető fel az antiszemitizmus szerinti mintázat: ám még ide is az erősen antiszemita „csak” 33, a jobboldali radikális párt híveinek „mindössze” 21 százaléka került. Ismét úgy tűnik, hogy kevesebben vannak azok, akik maguktól is kimondottan negatív asszociációt társítanak a zsidósághoz, mint ahányan erősen antiszemita bizonyultak az előre megírt állításokkal való egyetértések alapján. Ugyanakkor az is tény, hogy a nem antiszemita címkézett válaszadói csoportban is akadtak negatív, vagy „részben negatív” („pénz” stb.) említések, és ez utóbbi kategóriával együtt már majdnem minden harmadik válaszadó esik a negatív mezőbe. Összességében tehát ebben az esetben is *érzékelhető a különbség az antiszemitizmusra való „rácsatlakozási” hajlam, és a spontán meglévő zsidóellenesség között.*

Azt is megkérdeztük, hogy a válaszadó szerint milyen jellegzetes zsidó tulajdonságok vannak. (2017-ben még túl kicsi volt az elemszám ennek közzétételéhez, most viszont az összes megkérdezett 60 százaléka érvényes választ adott.)

II. táblázat „Ön szerint milyen jellegzetes zsidó tulajdonságok vannak?”
(2018, nyitott kérdés, a spontán válaszok az antiszemitizmus szerinti csoportokban, az érdemben válaszolók százalékában)

	nem antiszemiták	mérsékelt antiszemiták	erősen antiszemiták	Jobbik szavazói	teljes népesség 2018
Semleges: gazdagok, pénz, üzleti érzék. (Ez dicséret, irigység éppúgy lehet, mint negatívum.)	23	15	27	31	22
	18	18	14	13	17
Semleges: szokás, viselkedés, gondolkodásmód, világnézet, összetartás	21	12	8	15	19
Nincs semmilyen, ugyanolyanok, mint egy másik ember, semmi különös	10	28	11	4	13
Hajviselet, arcszőrzet, ruházat	5	9	12	12	6
Fizikai tulajdonságok, nagy orr stb.	16	4	2	4	12
Pozitív: okosak, toleránsak, dolgozók, emberségek	8	13	25	21	11
Negatív: nagyképűek, rátartiak, erőszakosak, sóherek, kihasználják mindenkit, fukarok, lusták	100	100	100	100	100

31

Ebben az esetben is hasonló mintázatot rajzolt ki a válaszok megoszlása: a teljes népességből minden tizedik megkérdezett asszociált kifejezetten pozitív vagy negatív tulajdonságra, az elsöprő többség semleges attribútumot idézett fel. Ezek közül az „üzleti érzék” és a „gazdagság” talán inkább finom kritika, mintsem elismerés, ám az öltözetre, gondolkodásmódra, összetartásra vonatkozó válaszok semmiképpen sem negatívak. Sőt, minden ötödik válaszadó elzárkózott a különbségtételtől, ami inkább egy liberális attitűdre utal (ez gyakoribb is volt a nem antiszemiták körében). A (többé-kevésbé) semleges említésekben nincs erős differencia antiszemita predispozíció szerint, ám a kifejezetten értéktelített megjegyzések esetében már van: a zsidóellenes-

nek bizonyuló válaszadók közül szinte senki sem említett pozitív tulajdonságot, viszont több mint kétszer annyian idéztek fel negatívumot, mint a teljes népesség. Ugyanakkor még ezzel együtt is az látszik, hogy az erősen antiszemitáknak csak a negyede asszociált negatív tulajdonságra, jó részük magától nem hozott fel dehonesztáló jelzőt – ez pedig szintén aláhúzza a szabad asszociációs és „rácsatlakozási” antiszemitizmus közötti különbséget.

Nagyon alacsony volt az értelmezhető válaszok aránya akkor, amikor arról kérdeztük a válaszadókat, honnan tudják megmondani, hogy valaki zsidó származású. A mindössze 16 százaléknál nagyobb válaszoló nagy többsége azt állította, hogy maguk a zsidók vállalják fel a származásukat.

Sokkal nagyobb volt viszont a válaszadási hajlandóság akkor, amikor Soros Györgyről kérdeztük az interjúalanyokat: a nyitott kérdésre csak 11 százalék nem felelt, a többieknek nagyon is volt véleményük. Az utóbbi években élénk vita bontakozott ki arról, hogy a Soros-ellenes kampány an-

tiszemita-e. Egyfelől arra voltunk kíváncsiak, hogy a válaszadóknak maguktól mi jut eszükbe Sorosról, és ezek az említések mennyire köthetők a zsidósághoz, másfelől azt is vizsgáltuk, hogy a vélemények iránya és a válaszadó antiszemita prediszpozíciója között van-e összefüggés.

12. táblázat „Mire gondol elsöre, ha ezt a szót hallja, hogy Soros György?”
(2018, nyitott kérdés, a spontán válaszok az antiszemitizmus szerinti csoportokban, a válaszolók százalékában)

	nem anti- szemiták	mérsékelt anti- szemiták	erősen anti- szemiták	Jobbik szavazói	akiknek negatív asszociációjuk van a zsidó szóról	teljes népesség 2018	teljes népesség 2017
1. migránsok, menekültek, betelepítés	25	30	27	22	22	26	30
2. aljas, hazaáruló, általános negatívum	13	12	14	10	18	13	18
3. hataloméhes	3	7	6	5	8	4	9
4. tisztázatlan vagyon, jogtalan meggazdagodás, csaló, spekuláns	8	11	10	7	12	8	5
5. gazdag, vagyon, befolyásos, üzletember, de konkrét értékítélet nélkül	22	15	20	20	16	21	18
6. a csapból is Soros folyik, unom már (Sorosról való értékítélet nélkül)	2	4	1	5	1	5	2
7. dicséret, bármi pozitív (méltatlan, hazug támadások, nagylelkű mecénás)	10	6	4	6	5	8	11
8. zsidó (bármi, amiben ez a szó benne van)	2	3	4	3	5	2	2
9. CEU, egyetemi tüntetések	4	4	5	3	3	2	-
10. Orbán is az ő pénzén tanult	2	1	0	0	0	1	-
11. egyéb (semleges említések, pl. Orbán ellenfele)	9	8	6	20	10	9	5
	100	100	100	100	100	100	100

A kormányzati kampány rendkívüli hatékonyságát mutatja, hogy a válaszadók 51 százaléka kifejezetten negatív asszociációt osztott meg Sorosról (az első négy válaszkategória összevonva). További 21 százalék is a vagyonára és a befolyására gondolt, ám nem társított ehhez negatív jelzőket. Mindössze 8 százalék említett bármilyen pozitívumot, és csak 5 százalék jelezte, hogy túlzásnak, már-már unalmasnak tartja a Soros-ellenes kampányt. Szintén kormányzati siker, hogy 26 százaléknak a migránsok és a bevándorlók voltak az első gondolatai. Soros Györgyöt tehát sikerült szinte teljes mértékben elidegíteni a magyar társadalomtól.

Az összes megkérdezett körében 2 százaléknál válaszadó asszociált Soros Györgyről a zsidóságra, az antiszemita válaszadók körében 4-5 százalék volt ez az arány. Ugyanakkor az asszociációs térképen ennél jóval szélesebb kör számára van átfedés Soros és a zsidóság között: a „Soros” és a „zsidó” szóról is minden harmadik-ötödik válaszadónak a pénz, hatalom, befolyás, meggazdagodás jut eszébe, többségüknek inkább negatív kontextusban. A megkérdezetteknek mintegy tizedének nemcsak az egyik, hanem egyidejűleg mindkét kérdésről ugyanez a gondolatkör jutott eszébe.

Az átfedés jelentőségére utal, hogy több válaszkategória esetében is található összefüggés a Sorosról alkotott vélemény és az antiszemita beállítottság között (akár zárt, akár nyitott kérdéson alapul az). Ösz-

szévonva az első négy kategóriát kirajzolódk, hogy negatív képzetársítást is valamivel nagyobb arányban említettek a más kérdések alapján antiszemitanak bizonyuló válaszadók, mint a nem antiszemita (60 százalék a 49 százalékhoz képest). Ugyanakkor a korreláció 2017-ben még jelentősebb volt.

Össességében tehát közvetve jelentős kapcsolat képződött a választóközönség szemében Soros és a zsidóság között, ez a kapcsolat pedig döntően negatív kontextusban ölt testet. 2017-ben először jelentek meg olyan válaszadók is a felmérésben (még ha számuk alacsony is), akiknek közvetlenül is Soros jut eszükbe a zsidókról, és a zsidók Sorosról.

A kérdőívben arra is rákérdeztünk, hogy „vannak-e zsidó ismerősei?”, amire a válaszadók 16 százaléka felelt igennel. Noha nem ábrázoltuk külön, hangsúlyoznánk, hogy a zsidó ismerős megléte szignifikánsan csökkenti az antiszemitizmus és az Izrael-ellenesség bármilyen megnyilvánulásának valószínűségét: akinek vannak ismerősei, azoknak 74 százaléka került a nem antiszemita kategóriába, akiknek nincsenek, azoknak csak 60 százaléka.

Végül, a pártok antiszemitizmusának a percepciójára is kitérünk. Ebben a rövid szakaszban már nem a válaszadók zsidósághoz való viszonyára, hanem arra voltunk kíváncsiak, hogy mit gondolnak, milyen mértékben jellemző az antiszemitizmus a parlamenti frakcióval rendelkező pártokra.

13. táblázat. Kik antiszemiták? Jellemző-e az antiszemitizmus az alábbi pártokra? (2018, az érdemi válaszok százalékában)

		nagyon jellemző	kicsit jellemző	nem jellemző	összesen
Fidesz	A teljes népesség szerint	13	37	50	100
	A saját szavazói szerint	3	28	69	100
Jobbik	A teljes népesség szerint	48	36	16	100
	A saját szavazói szerint	23	33	45	100
MSZP	A teljes népesség szerint	8	36	55	100
	A saját szavazói szerint	4	24	72	100
LMP	A teljes népesség szerint	5	33	62	100
	A saját szavazói szerint	3	27	70	100

Az adatokból kiolvasható, hogy a Jobbik néppártosodási törekvése – legalábbis 2018 őszéig – nem hozta meg a várt eredményt e tekintetben: a válaszadók 84 százaléka szerint valamilyen mértékben még mindig jellemző a pártra az antiszemitizmus. A többi párt esetében megoszlottak a vélemények, sokan vélték úgy, hogy kismértékben jellemző, még többen pedig úgy, hogy egyáltalán nem. Az MSZP-t és az LMP-t valamivel kevésbé látják antiszemitának a megkérdezettek, mint a Fideszt, ám a nagy szakadék nem köztük, hanem a Jobbik és a többi párt között van ebben a tekintetben. A saját szavazók ugyan általában meg van-

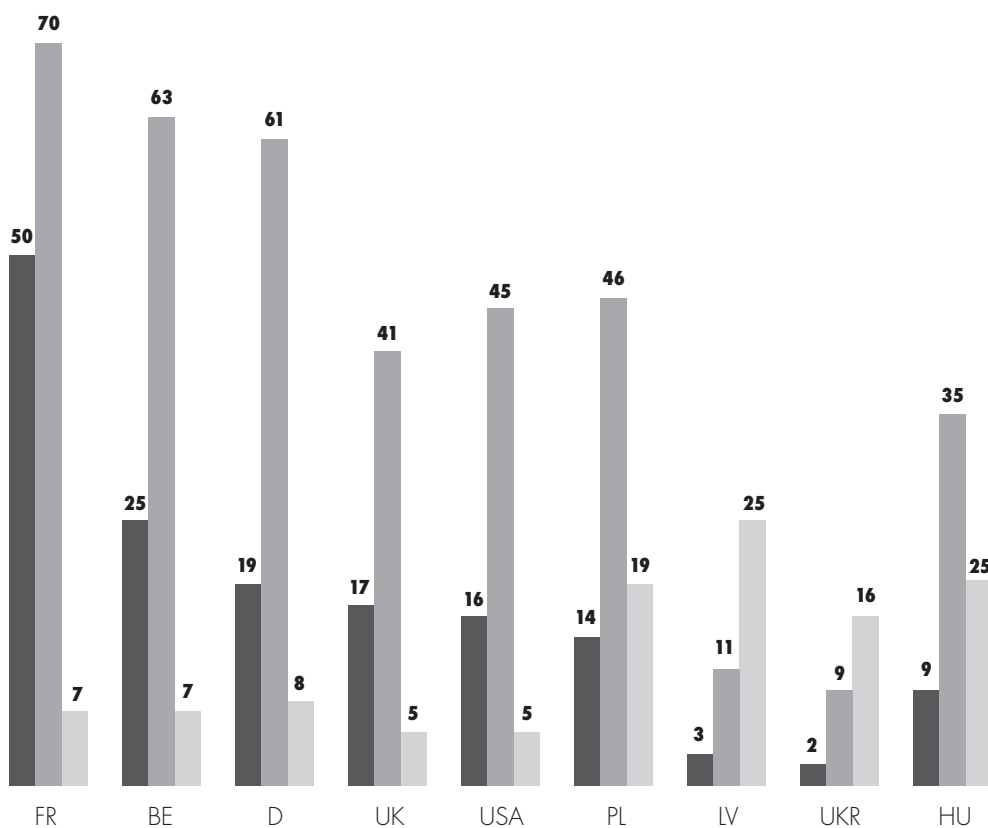
nak győződve a pártjuk „ártatlanságáról”, ám a Fidesz, az MSZP és az LMP esetében is szép számmal láthatók kivételek: mindhárom párt híveinek bő negyede annak ellenére szavaz rájuk, hogy kismértékű antiszemitizmust vél felfedezni. A Jobbik esetében pedig érdekesség, hogy saját támogatóinak is csak egy kisebbsége gondolja, hogy nem jellemző rá a zsidóellenesség. A megkérdezettek egy részét feltehetően nem zavarja az antiszemitizmus, talán többen vannak olyanok, akiket inkább hidegen hagy az ügy, és a válaszaikat is csak különösebb megfontolás nélkül adták meg erre a kérdésre.

9. NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁS

Az adatok kontextusba helyezéséhez számos adalékot nyújtanak a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok, még akkor is, ha ezekből kevés áll rendelkezésre. Elsőnek a holokauszt-relativizálás gyakoriságát vetet-

tük össze nyugat- és kelet-európai országokra vonatkozó adatokkal, kiegészítve a fizikai atrocitások vélt gyakoriságával, és az azoktól való félelemmel.

12. ábra. Zsidókat ért támadások vélt gyakorisága és holokausztrelativizálás néhány európai országban (2015, százalék, forrás: ADL¹⁰)

- „Gyakorik a zsidók elleni erőszakos támadások”
- „Aggódok, hogy zsidó intézmények, szimbólumok és emberek fizikai támadás áldozatai lesznek”
- „A holokauszt zsidó áldozatainak száma alacsonyabb, mint azt általában állítják”

A nyugati és keleti országok között minden tekintetben rendkívül nagy különbség van. Noha a holokausztrelativizálás (és a verbális antiszemitizmus más megnyilvánulásai) Kelet-Európában lényegesen elter-

jedtebbek, Nyugaton az erőszakos támadások miatt kell aggódnia az állampolgárok többségének. Különösen veszélyeztetett a francia zsidóság, amely Európa legnagyobb lélekszámú zsidó közössége. A TEV anti-

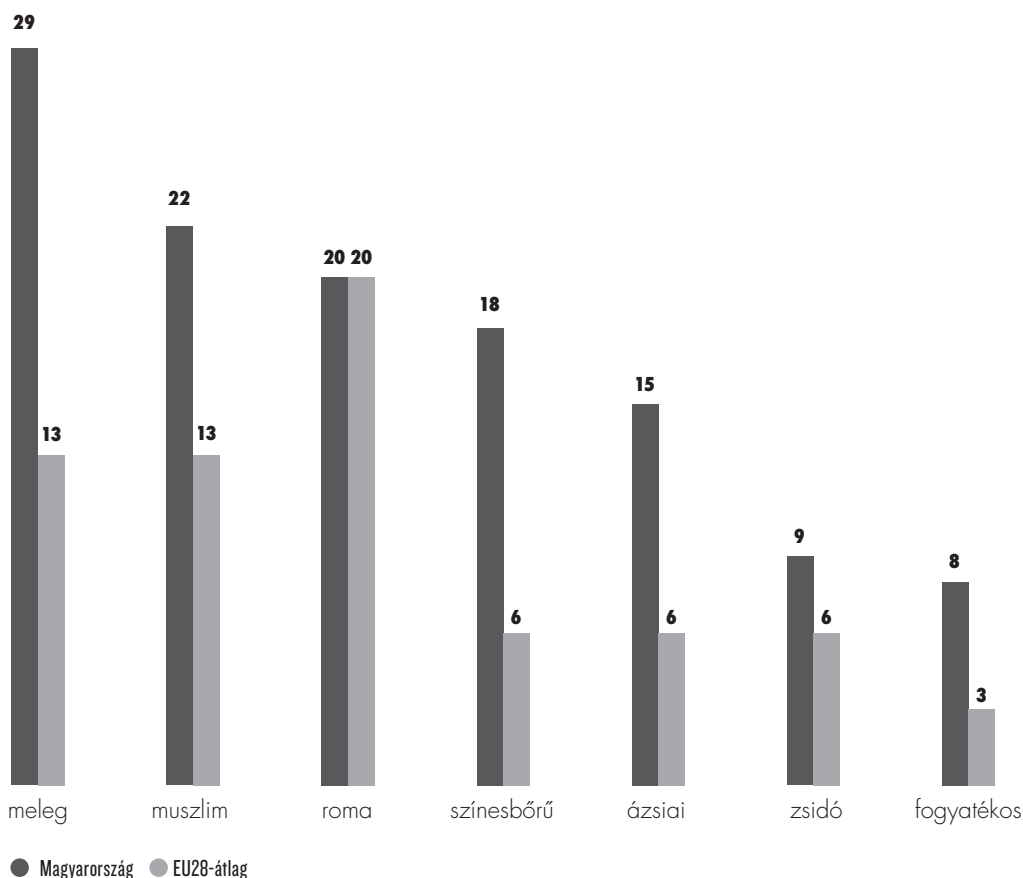
¹⁰ <http://global100.adl.org/public/ADL-Global-100-Executive-Summary2015.pdf>

szemitizmus-monitoring jelentései alapján állíthatjuk, hogy Magyarországon nagyon ritkán és elszórtan történnek zsidók ellen fizikai atrocitások. Ennek fényében némileg túlzott félelemnek tűnik az, hogy a magyarok 35 százaléka aggódik a zsidók elleni erő-

szakos támadások miatt, 9 százaléka pedig ezeket gyakorinak is hitte 2015-ben.

Egy másik adatforrás arra vonatkozik, hogy munkatársként mennyire fogadna el a válaszadó különböző etnikai és életmódki-sebbségeket.

13. ábra. „Kényelmetlenül érezné magát, ha egyik munkatársa egy ... lenne” (egyetértők aránya, 2015, százalék, forrás: Eurobarométer¹¹)

36

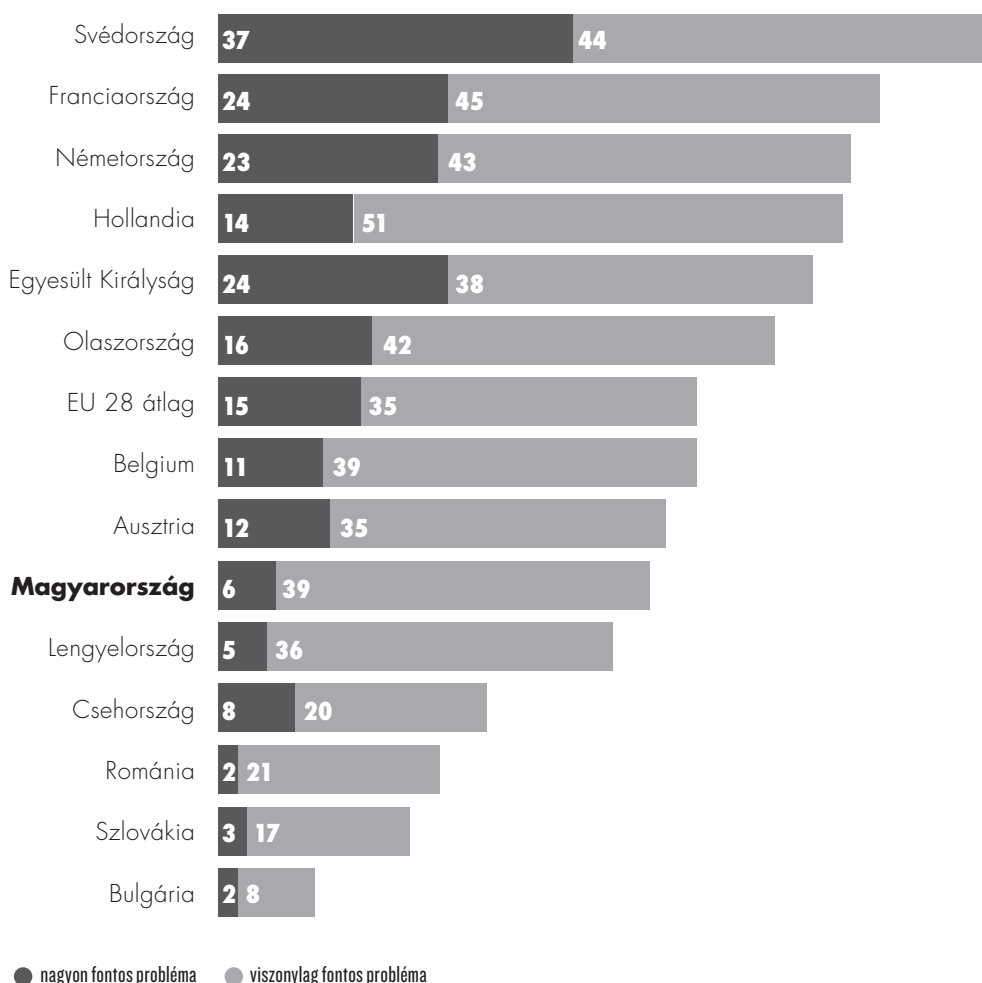
Látható, hogy a magyarok kevésbé elfogadóak, mint az európai átlag, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a fő különbség e téren is Nyugat- és Kelet-Európa között van, más térségbeli ország is hazánkhoz hasonló eredményeket produkált. A saját adataink szerint a romák megítélése még ennél is kedvezőtlenebb lehet (érdekes, hogy ebben nem volt különbség az EU-átlaghoz képest), a bevándorlókkal azonosított etnikumoké

pedig gyorsan romlott 2015-2016 során. Az mindenesetre újabb megerősítést nyert, hogy a zsidók relatív pozíciója nem rossz, ugyanakkor e tekintetben is némileg kedvezőtlenebb az európai szintnél.

Végül az is érdekes kérdés, hogy hazánkban a többi európai országhoz képest mennyire gondolják az emberek jelentős problémának az antiszemitizmust.

¹¹ <http://ec.europa.eu/COMMFromOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/yearFrom/1974/yearTo/2016/surveyKy/2077>

14. ábra. „Mennyire fontos probléma az antiszemitizmus az Ön országában?” (százalék, Eurobarometer, 2018 decemberi adatok¹²)

Az adatok tanúsága szerint az EU-átlaghoz képest a magyarok kevésbé érzékelik az antiszemitizmust jelentős problémának. A nyugati országokban inkább, Kelet-Közép-Európában viszont sokkal kevésbé látják ezt fontos ügynek. Erre két magyarázat lehetséges: az egyik szerint Nyugaton tényleg nagyobb probléma az antiszemitizmus, a másik

szerint viszont csak nagyobbban érzékelik. Utóbbi azzal lehetne összefüggésben, hogy a kelet-európai országokban ennél égetőbb problémákkal is szembesülnek a választók, például alacsonyabb az életszínvonaluk. Érdekes az is, hogy Magyarországon és Lengyelországban magasabbak az értékek, mint a többi posztszovjet országban.

12 <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2220>

---

10. AZ ANTISZEMITIZMUST MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Elemzésünk lezárásaként kitérünk arra, hogy az eddigi fejezetekben tárgyalt megközelítések külön-külön és együtt mennyire alkotják erős magyarázatát az antiszemitizmusnak. Azt vizsgáljuk meg ebben a szakaszban, hogy az eddig bemutatott összefüggések egymással összehasonlítva milyen hierarchikus viszonyban vannak: melyik számít a legerősebbnek, és melyek azok, amelyek kevésbé szorosan függenek össze az antiszemitizmussal. Ezt a statisztikai elemzésekben az úgynevezett logisztikus regressziós modellel szokás kimutatni: ez olyan elemzés, amely számos változót (kérdést, állítást) egyidejűleg foglal magába. Az elemzésnek egy eredményváltozója van: az a kérdés, amelyet meg akarunk magyarázni. Esetünkben az eredményváltozó az eddig is használt átfogó antiszemitizmus-indikátor: az erősen és a mérsékelten antiszemita csoportokat összevontuk, így minden olyan válaszadó belekerült, akire számottevő mértékben jellemző volt a zsidóellenes állításokkal való egyetértés. A modell azt vizsgálja, hogy a magyarázó változók (kutatásunk szinte összes állítása, kérdése) alapján milyen valószínűséggel lehet előrejelezni, hogy valaki bekerül-e az antiszemita csoportba (15. táblázat). Az összefüggés erősségét mérő mutató egyes értéket vesz fel abban a hipotetikus esetben, ha az adott modell 100 százalékban megmagyarázza az eredményváltozót, vagyis ha teljes mértékben kikövetkeztethető a magyarázó tényezőkből, hogy valaki az antiszemita csoport tagja-e, vagy sem. A mutató minimuma 0, ebben az esetben teljesen függetlenek a modell változói a zsidóellenességtől. Látható, hogy az első modellben szereplő magyarázó tényezők kérdőívünk szinte összes kérdése és állítása, amelyek pontos felsorolása a függelékben található – együttesen 52 százalékos valószínűséggel képesek előrejelezni, hogy ki fog az antiszemita csoportba bekerülni (ez igen magasnak számít a politikai szociológiában). Másfelől úgy is fogalmazhatnánk,

hogy a zsidóellenesség 48 százalékban olyan tényezőktől függ, amelyek a kutatás keretén kívül estek.

A következő lépésben ezt az átfogó modellt felbontottuk, hogy kiderítsük, külön-külön milyen erősségű magyarázatot (előrejelzést) adnak az egyes fejezetekben tárgyalt kérdések. A második modellben kizárólag a társadalmi-demográfiai háttérváltozók szerepelnek, a harmadikban csak a politikai önbesorolás és a pártválasztás található, a negyedik az idegenellenességgel kapcsolatos változókat tartalmazza, az ötödik a rendpártiságot, a nacionalizmust, a „normaszegés” elutasítását és a politikai pesszimizmust, a hatodik a nyitott kérdésekre adott negatív asszociációkat, a hetedik pedig azt, hogy van-e zsidó ismerőse a megkérdezettnek. A Függelékben található az elemzés során felhasznált összes állítás, kérdés.

A demográfiai modell csak éppen hogy szignifikáns, ami azt jelenti, hogy *pusztán a társadalmi csoporthovatartozás csak minimálisan függ össze az antiszemitizmussal való fogékonysággal*. Ennél valamivel erősebb a nyitott kérdésekre alapuló modell hatása: akinek Izraelről, a zsidóságról negatív asszociációja van, és akinek a jellegzetes zsidó tulajdonságok kapcsán lealacsonyító jellemvonás jut eszébe, az nagyobb valószínűséggel zsidóellenes. Ugyanakkor az a tény, hogy ez a modell csak 10 százalékban magyarázza az antiszemitizmust, megerősíti azt a nyolcadik fejezetben megfogalmazott állítást, miszerint *az antiszemita állításokkal való egyetértés („rácsatlakozás”) és a saját indíttatású zsidóellenesség között csak közepes erősségű kapcsolat van*. Viszonylag gyenge a politikai kérdések hatása: a pártválasztás és a politikai önbesorolás alapján 7 százalékos valószínűséggel vagyunk képesek kikövetkeztetni, hogy a válaszadó az antiszemita csoportba kerül-e, vagy sem. Kisebbség, de még mérhető hatása van a zsidó ismerős meglétének: az csökkenti az antiszemitizmus iránti fogékonyságot.

14. táblázat. A különböző megközelítéseket bemutató modellek magyarázóerejének összehasonlítása

modell	az összefüggés erőssége ¹³
1. teljes	0,516
2. demográfiai (kor, nem, településtípus, vagyoni helyzet, vallásosság)	0,037
3. pártpreferencia és politikai önbesorolás (bal-jobb, konzervatív-liberális, mérsékelt-radikális skálák)	0,069
4. más etnikumokkal szembeni idegenellenesség	0,285
5. politikai attitűdkérdések (rendpártiság; nacionalizmus; euroszkepticizmus; „normaszegés”, másság elutasítása; pesszimizmus) ¹⁴	0,253
6. nyitott kérdések, negatív asszociációk a zsidósághoz	0,104
7. zsidó ismerős megléte	0,012

Az utóbbi évekhez hasonlóan 2018-ban is igazán csak az idegenellenesség és a társadalmi attitűdök modellje rendelkezik robusztus magyarázóerővel, ráadásul az attitűdök közül is a színesbőrűek elleni korlátozás igénye volt az egyik legerősebb tényező (lásd: Függelék), ami szintén a xenofóbia egyik megnyilvánulása. *A szakirodalom régóta ismert állítását kutatásunk is igazolta: az előítéletesség ritkán jár egyedül, az idegenellenesség gyakran ölt alakot az antiszemitizmusban is. A tekintélyelvűség, a normaszegés üldözése, a rendpártiság és a nacionalizmus olyan politikai*

karakterstruktúrát eredményez, amely fogékonyra teszi az állampolgárt a zsidóellenességre is. Összességében azonban a „mátság” elutasítására való hajlam növeli a leginkább az antiszemitizmus valószínűségét: nyilvánuljon meg ez akár migránsok, homoszexuálisok, kábítószer-fogyasztók vagy más etnikumok, kisebbségek elutasításában. Ugyanakkor a statisztikai elemzés azt is aláhúzza, hogy jelentős mértékben a kutatásunkon kívüli tényezőkön múlik az, hogy ki ért egyet a zsidóellenes állításokkal. Kérdőíves felméréssel ennek egészen pontos előrejelzése lehetetlen.

¹³ Nagelkerke R négyzet mutató. Egyes értékek maximuma, ezt akkor veszi fel, ha a modellben szereplő változók teljes mértékben megmagyarázzák az eredményváltozót (jelen esetben az antiszemitizmust), nullás értéket pedig akkor, ha semmilyen mértékben nem magyarázzák meg, ha teljesen függetlenek attól. Statisztikai okokból az összes magyarázó tényezőt úgynevezett dichotóm változónak kódoltuk: csak két fajta értéket vehettek fel (budapesti vagy vidéki, fiatal vagy idős, diplomás vagy nem-diplomás, stb.) Mindegyik modell szignifikáns 95 százalékos szinten.

¹⁴ A következőképpen kérdéseket tartalmazza a modell:

- **Rendpártiság:** „Szigorú börtönbüntetéssel sújtaná-e azokat, akik kábítószerrel fogyasztanak?"; „Támogatná-e a halálbüntetés kiszabását?";
- **Nacionalizmus:** „Határozottabban kellene fellépni a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek érdekében"; „Nemzeti értékeink védelme fontosabb, mint az EU tagság"; „A fontosabb kérdésekben az erősen nemzeti érzelmű embereknek legyen döntő szavuk”
- **„Normaszegés”, másság elutasítása:** „Erkölcstelen dolognak tartja-e a homoszexualitást?"; „Szigorítaná-e a terhesség-megszakítást?";
- **Politikai pesszimizmus:** „Ebben az országban csak tisztességtelen úton lehet meggazdagodni”; „Az embereknek, ha akarják, van lehetőségük az ország sorsának befolyásolására”; „Politikusok, ha gyakorta hibáznak is, de az emberek javát keresik”; „Manapság az embereknek sokszor a bíróságok sem szolgáltatnak igazságot”; „Kevesen vannak, akik bizhatnak a jövőben”; „Mostanában minden és mindenki megvehető”

---

11. ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásunk először azt kívánta megvilágítani, hogy a hazai közvéleményt milyen mértékben foglalkoztatják a zsidósággal kapcsolatos ügyek. Számos kérdés kapcsán a „nem tudom” válaszok magas arányából, az inkonzisztens válaszok gyakoriságából arra következtethettünk, hogy a válaszadók jó része nem tudott véleményt alkotni a témában, annyira idegenek voltak számukra a felvetések, hogy nem voltak képesek viszonyulni a zsidósággal kapcsolatos részletkérdésekhez. Mindössze a megkérdezettek tizede tudott magától is felidézni a zsidósággal kapcsolatban akár csak egy közéleti eseményt az elmúlt évből, és még ezek a válaszok is megrekedtek egy általános-homályos képzet szintjén. Ugyanakkor másfelől nézve ez nem feltétlenül kevés, más hazai etnikumok-kisebbségek helyzetét valószínűleg jóval kisebb tudással és érdeklődéssel szemléli a többségi társadalom.

Másodszor azt kell végiggondolni az adatok ismertetése előtt, hogy mit jelent, és mit nem jelent az egyetértés egy kérdőívben megfogalmazott zsidóellenes állítással. Az biztos, hogy „csak” véleményt, attitűdöt, nem pedig viselkedést, tetteges diszkriminációt. Ám a vélemény súlyát sem ismerhetjük meg: még a szélsőértékes válasz sem biztosan jelent komoly válaszadói fontosságot, átélést. Nagyon tanulságosnak véltük a spontán említésekből kikövetkeztethető zsidóellenesség és a hagyományos egyetértéseken alapuló antiszemitizmus szerinti besorolás közötti különbséget. Hagományos módszer alapján antiszemitának címkézett válaszadók jó részének magától nem feltétlenül negatív az első gondolata Izrael és a zsidóság kapcsán, ám ha eszükbe juttatunk antiszemita vagy Izrael-ellenes állításokat, akkor hajlamosabbak egyetértetni, „rácsatlakozni”. Az összefüggés természetesen fordítva is fennállhat: az antiszemita állítások visszautasítása mellett is születhetnek saját indíttatású zsidóellenes gondolatok. Ennek alapján annyi mindenesetre egyértelműnek tűnik, hogy az antiszemitizmus sokszor inkább fogékonyságot, mintsem szilárd lel-

kiállapotot jelent. Olvasatunkban a változékonyság természetes jellemzője az antiszemitizmusnak.

Ezt az értelmezést szem előtt tartva mindig informatív, ha ugyanazokat a kérdéseket több éven át tesszük fel, így lehetőség nyílik hosszú távú tendenciák felvázolására. Ezek az adatok a zsidókkal kapcsolatos képzetek, tévhitek népszerűségére (kognitív antiszemitizmus), és a zsidókhöz fűzött érzelmi viszonyra, társadalmi távolságra (affektív antiszemitizmus) vonatkoznak. Ennek alapján a zsidóellenesség 2010-ben erősödött meg számottevően (feltevésünk szerint nem függetlenül a Jobbik fősodorba kerülésétől), azóta csak nagyon szerény mértékű elmozdulások történtek - 2016-ról 2017-re valamelyest nőtt az antiszemita állításokkal egyetértők aránya, 2018-ra viszont visszaállt a két évvel korábbi szintre. A kognitív dimenzióban tapasztalt növekedésben feltételezésünk szerint közrejátszhat az a jelenség, amit „igazság utáni politikának” nevezünk: a mai információáradatban egyre nehezebb bámiről is eldönteni, hogy igaz-e. Soha ennyi összeesküvés-elmélet és tévhit nem kapott ilyen nagy nyilvánosságot, mint napjainkban, nem ritkán politikai szereplők is nyilvánvalóan dezinformálásra és félelemkeltésre törekednek.

Az érzelmi dimenzióban az előítéletesség mérséklődését tapasztalhattuk, még ha ez az elmozdulás nem is volt igazán jelentős. Ennek ellenére óvatosan ki lehet jelenteni, hogy két társadalmi távolságot mérő indikátor esetében korábban nem tapasztalt szintre mérséklődött a zsidóságtól idegenkedők aránya. A jó hírt viszont sajnós beárnyékolja egy rossz is: a holokausztagadó- és relativizáló állítások népszerűsége sosem volt még olyan magas, mint 2018-ban. Kirajzolódik tehát egy újfajta - jellegzetesen 21. századi antiszemitizmus is: ennek jellemzője egyre kevésbé az általános negatív előítélet (hiszen az a hazai közbeszédben sem szalonképes), hanem sokkal inkább az olyan tévhitekkel való azonosulás, amelyek negatív színben tüntetik fel a zsidóságot. Nehéz másra gon-

dolni, minthogy ez a soha nem látott mennyiségű információ és dezinformáció következménye lehet.

A társadalom érzelmi antiszemitizmusa jelentős részben egy általános idegenellenesség megnyilvánulása: azok a válaszadók, akik más etnikumokkal szemben is elutasítóbbak, nagyobb valószínűséggel idegenkednek a zsidóktól. Ettől még persze az antiszemitizmusnak lehetnek és vannak is speciális vonásai, ám látni kell, hogy a magyar lakosság jelentős része számára a „zsidó” pusztán a másság egyik (akár szimbolikusan is felfogható) letéteményese, és *ilyen minőségében* érez antipátiát iránta éppúgy, ahogy más etnikumok iránt is. A zsidók elutasíthatósága más etnikumokhoz képest nem volt magas, a listát a cigányoknál is nagyobb ellenszenvvel szemlélt migránsok „vezetik”. A migránsok (és a velük azonosított arabok, „néger”) megjelenése, illetve jelentésváltozása a kérdőívben a zsidóság megítélését is más kontextusba helyezte: a bűnbak szerepét sokszor a migránsok vették át.

Ezzel függ össze az is, hogy az utóbbi néhány évben Izrael iránt megértőbb lett a magyar közvélemény, a menekülthullám feltehetően inkább az arab országok felé irányította sokak ellenszenvét. Első hallásra kifejezetten ellentmond az intuitív várakozásoknak, hogy még az erősen antiszemiták is valamennyire empatikusnak bizonyultak a zsidó állam iránt – ám ha figyelembe vesszük, hogy pontosan ezek a válaszadók voltak a legelutasítóbbak a migránsokkal és általában az arabokkal szemben, akkor talán már jobban értelmezhető az összefüggés.

A kutatás egyik kiemelt kérdése az volt, hogy mely társadalmi csoportok és milyen indíttatásból lesznek fogékonyak az antiszemitizmusra. Erre az elemzés azt a választ adta, hogy a társadalmi csoporthovatartozás és a zsidóellenesség csak minimálisan függenek egymástól: a munkavégzés jellege és a vallásosság egyáltalán nem mutat összefüggést az antiszemitizmus elterjedtségével. A diplomásokra, a legmagasabb jövedelmi csoportban lévőkre, illetve a legidősebb korosztály tagjaira valamelyest kevésbé jellemző a zsidóellenesség, ám csak igen enyhe különbségek voltak kimutathatóak.

2018-ban a fővárosiak valamivel nagyobb valószínűséggel voltak fogékonyak a zsidóellenességre, mint a vidékiek, ám a korábbi évek kutatásai ezt a tendenciát nem igazolták, így egyelőre óvatosan kezelnénk ezt az adatot. Azt kijelenthetjük, hogy a Jobbik szavazói és a magukat inkább radikálisnak és jobboldalinak, mintsem mérsékeltnek és baloldalinak besoroló személyek az átlagnál jóval nagyobb arányban vallanak zsidóellenes nézeteket, ám még ezek a tényezők is csak részben magyarázzák az antiszemitizmust. Az összehasonlító elemzés tanúsága szerint jobban növeli a zsidóellenesség valószínűségét a rendpárti, tekintélyelvű társadalmi attitűd, és a másság különböző formáinak (homoszexualitás, kábítószer-fogyasztás, bevándorlás) elutasítása, ugyanakkor a pesszimista emberkép független az antiszemitizmustól.

A vészorszak emlékezete megosztja a magyar társadalmat: a megkérdezettek valamivel kevesebb, mint fele szerint napirenden kellene tartani a kérdést, az enyhe többség szerint pedig elhagyni.

A Jobbik szavazótáborának antiszemitizmusa 2014-ről 2015-re enyhén mérséklődött ugyan, 2016 óta viszont nem történt újabb elmozdulás. A néppártosodó stratégia anynyiban nem volt sikeres, hogy a válaszadók elsőprő többsége továbbra is antiszemitának tartja a pártot. Azt ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a zsidósággal kapcsolatos szabad asszociációk csak gyenge-közepes mértékben különböztek a jobbikos és nem-jobbikos válaszadók esetében.

A megkérdezettek a „zsidó” szóról jellemzően három dologra asszociáltak: leggyakrabban vallásra, népre, országra (leíró, semleges említések); sokan holokausztra és az üldöztetésre; és szintén gyakori volt a pénz, befolyás, hatalom típusú említés. Nehéz megállapítani, hogy ez utóbbi képzetársítás elismerésből vagy féltékenységből fakad, mindenesetre az irigység is sok esetben táptalaja az antiszemitizmusnak. Ugyanakkor a kifejezetten negatív említések, lealacsonyító jelzők („kapzsi”, „hataloméhes”, „másokat semmibe vevő”) csak 12 százaléknál válaszadónál jöttek elő, 7 százaléknál megkérdezett pedig kifejezetten pozitív minősítést adott („tanult”, „összetartó”, „okos”), és még

többen ragaszkodtak ahhoz, hogy minden ember ugyanolyan tulajdonsággal bír, függetlenül a származásától. Összességében tehát a pozitív és negatív válaszok közötti arányok nem sokat változtak az elmúlt években.

Hasonlóak voltak az arányok akkor, amikor Izraelről kérdeztük az embereket: a többség semleges asszociációt társított a zsidó államhoz. Ez is azt bizonyítja, hogy a választóközönségnek csupán egy kis szelete az, amely határozott elképzelésekkel rendelkezik a zsidókkal kapcsolatban, akár pozitív, akár negatív irányban. A pozitív és negatív említések közötti egyensúly ebben az esetben sem borult fel. Összességében tehát a kép semmiképpen sem lett negatívabb ebben a dimenzióban.

2017-ben bevezettünk egy új kérdést, ami rávilágított egy újkeletű, a hazai zsidóság megítélése szempontjából káros folyamatra: Soros György és zsidók összekapcsolására. 2017-ben először jelentek meg a kutatásban olyanok, akiknek a zsidókról közvetlenül Soros, Sorosról pedig a zsidók jutottak eszébe (maguktól, előre kínált válaszlehetőségek nélkül). Igaz, hogy itt csak 2 százaléknyi válaszadóról beszélünk, de jóval többen voltak azok, akik közvetetten kapcsolták össze Sorost és a zsidókat: a megkérdezettek harmadának-ötödének a pénz, tőke, hatalom, meggazdagodás, befolyásszerzés fogalmait jutottak eszébe, inkább negatív mintsem pozitív kontextusban. Körülbelül minden tizedik válaszadó pedig következetesen mindkét

kérdésre egyidejűleg idézett fel ilyen jellegű asszociációkat. A harmadik aggasztó mozzanat pedig az, hogy Soros megítélése nem volt független az antiszemita beállítottságtól: a más kérdések alapján zsidóellenesnek bizonyuló válaszadók negatívumot szignifikánsan nagyobb, pozitívumot pedig kisebb valószínűséggel említettek Sorossal kapcsolatban, mint a nem antiszemiták. Adatainknak azonban az is fontos tanulsága, hogy az amerikai-magyar milliárdos megítélése természetesen más tényezőkön is múlik, és az összes között az antiszemita beállítottság messze nem a legfontosabb. Feltehetően a kormányzati kampány következtében a társadalom előprő többsége elítéli Soros tevékenységét, így a zsidóellenességgel nem vádolható válaszadók többsége is.

Végül, nemzetközi összehasonlító adatok azt mutatják, hogy az antiszemitizmus szintje hazánkban magasabb, mint Nyugat-Európában, ugyanakkor nem tér el markánsan a többi kelet-közép-európai országtól. Érdekes, hogy ennek ellenére Magyarországon és Lengyelországban jóval jelentősebb problémának érzékelik a választók az antiszemitizmust, mint a többi poszt szocialista országban. Nyugathoz viszonyítva ugyanakkor „csak” a zsidóellenes érzelmek és előítéletek tekintetében állunk rosszabbul: Magyarországon annyiban mindenképp kedvezőbb a zsidóság helyzete, mint Nyugaton, hogy sokkal kevésbé kell fizikai atrocitásoktól tartania.

FÜGGELÉK

A teljes logisztikus regressziós modell

	Modell	Béta	Szignifikancia- szint	Exponenciális Béta (esélyhányados)
Budapesti lakos	2	0,954	0,001	2,596
Diplomás	2	-0,1	0,726	0,905
Alsó jövedelmi csoport	2	-0,062	0,823	0,94
Felső jövedelmi csoport	2	-0,41	0,115	0,664
Nem jár rendszeresen templomba	2	0,225	0,322	1,253
40 év alatti	2	0,264	0,223	1,302
Max. 8 általánost végzett	2	-0,617	0,597	0,54
Férfi	2	-0,036	0,864	0,965
Biztos szavazó	3	0,467	0,034	1,595
Jobbik-szavazó	3	0,001	0,997	1,001
Konzervatív önbesorolású	3	-0,029	0,895	0,971
Jobboldali önbesorolású	3	0,455	0,065	1,576
Radikális önbesorolású	3	0,227	0,36	1,255
Elfogadna arab szomszédot	4	-0,357	0,286	0,7
Elfogadna amerikai szomszédot	4	-0,03	0,925	0,97
Elfogadna cigány szomszédot	4	0,318	0,241	1,374
Elfogadna kínai szomszédot	4	0,245	0,385	1,277
Elfogadna homoszexuális szomszédot	4	0,036	0,895	1,037
Elfogadna erdélyi magyar szomszédot	4	-0,415	0,177	0,66
Elfogadna bőrféjű szomszédot	4	0,069	0,793	1,071
Elfogadna néger szomszédot	4	0,192	0,527	1,212
Elfogadna román szomszédot	4	-0,843	0,001	0,43
Elfogadna sváb szomszédot	4	-1,918	0	0,147
Elfogadna migráns szomszédot	4	0,853	0,012	2,346
Szigorítaná a terhességmegszakítást	5	0,265	0,266	1,303
Szigorítaná a menekültek befogadását	5	0,866	0,002	2,378
Inkább vallásos meggyőződésű	5	0,631	0,005	1,88
Támogatná a halálbüntetés kiszabását	5	-0,232	0,268	0,793
Erkölcstelen dolognak tartja a homoszexualitást	5	0,735	0,001	2,086
Szigorú börtönbüntetéssel sújtaná azokat, akik kábítószerrel foglalkoznak	5	-0,282	0,229	0,754
Korlátozná az országban élő színesbőrűek számát	5	1,224	0	3,401

	Modell	Béta	Szignifikancia- szint	Exponenciális Béta (esélyhányados)
Politikusok, ha gyakorta hibáznak is, de az emberek javát keresik	5	0,314	0,212	1,369
Ebben az országban csak tisztességtelen úton lehet meggazdagodni	5	-0,01	0,967	0,99
Határozottabban kellene fellépni a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek érdekében	5	0,112	0,641	1,118
Az embereknek, ha akarják, van lehetősé- gük az ország sorsának befolyásolására	5	0,046	0,835	1,047
Manapság az embereknek sokszor a bíróságok sem szolgáltatnak igazságot	5	0,264	0,244	1,303
Nemzeti értékeink védelme fontosabb, mint az EU tagság	5	-0,05	0,827	0,951
Kevesen vannak, akik bízhatnak a jövőben	5	-0,404	0,092	0,667
A fontosabb kérdésekben az erősen nemzeti érzelmű embereknek legyen döntő szavuk	5	0,606	0,007	1,833
Az ország vezetői nem igazán törődnek az Onhoz hasonló emberek sorsával	5	0,456	0,077	1,578
A hittan legyen kötelező az iskolákban	5	0,142	0,557	1,153
Mostanában minden és mindenki megvehető	5	0,399	0,099	1,49
Ma is erkölcsi kötelesség nyíltan állást foglalni a trianoni döntés ellen	5	-0,183	0,452	0,833
Izraelről negatívum jut eszébe	6	-0,334	0,124	0,716
Zsidókról negatívum jut eszébe	6	1,403	0	4,067
Sorosról negatívum jut eszébe	6	0,243	0,642	1,275
Van zsidó ismerőse	7	-0,14	0,646	0,869
Konstans		-4,957	0	0,007

Megjegyzés: eredményváltozó: átfogó antiszemita-indikátor (kognitív és affektív-antiszemita, lásd 5. ábra). Vastag betűvel a 95 százalékos szinten szignifikáns változók. A modell oszlopban a sorszám arra utal, hogy a változó hányadik részmodellbe került az adott változó (2= demográfiai; 3= pártpreferencia és önelhelyezés, 4= más etnikumokkal szembeni idegenellenesség; 5= rendpártiság, nacionalizmus, tekintélyelvűség, „normaszegés” elutasítása; 6= nyitott kérdések). Az esélyhányados azt fejezi ki, hogy milyen mértékben növeli a zsidóellenesség valószínűségét a magyarázó változó. Például ha valaki korlátozná az országban

lévő színesbőrűek számát, az minden más tényező változatlansága mellett átlagosan 4,46-szor valószínűbb, hogy válasza alapján az antiszemita csoportba fog kerülni, mint aki nem korlátozná. Ugyanakkor, aki elfogadna román szomszédot, az csak 0,527-szer akkora eséllyel (azaz nagyjából feleakkora eséllyel) kerül az antiszemita közé: tehát sokkal valószínűbb, hogy nem kerül oda. A többváltozós elemzés tanúsága szerint a színesbőrűek számának korlátozásával való egyetértés és a zsidók, illetve Izrael negatív tulajdonságaira asszociálás növeli a legnagyobb valószínűséggel azt, hogy a válaszadó az antiszemita csoport tagja lesz.

KAPCSOLAT ÉS TÁMOGATÁS

A Tett és Védelem Alapítvány zsidó szervezetek civil kezdeményezése, amely a zsidó tradíciókat követve kész határozott lépéseket tenni az egyre inkább elharapódzó antiszemita jelenségek visszaszorításáért. Amennyiben bárkit vélt vagy valós zsidósága miatt bántalmazás vagy antiszemita inzultus ért, ne hallgasson, jelezze felénk, hogy az arra kijelölt csatornákon továbbítsuk az intézkedésre rendelt szervekhez! Bejelentéseket az alábbi lehetőségek bármelyikén fogad az Alapítvány:

FORRÓDRÓT (+36 1) 5 1 00 000

Tett és Védelem Alapítvány honlapján: www.tev.hu/forrodrot
és Facebook-oldalán: www.facebook.com/tev-tett-es-vedelem-alapitvany

A Tett és Védelem Alapítvány munkája csak akkor lehet sikeres, ha sokan osztoznak azon elkötelezettségünkben, hogy megteremtjük a sérelmet elszenvedettek számára a tisztességes eljáráshoz való jogot, ezért arra kérjük, egyéni felajánlásával segítse az Alapítvány munkáját!

Adományát az alábbi bankszámlaszámon juttathatja el az Alapítványhoz:

13597539-12302010-00057157

A Tett és Védelem Alapítvány elérhetőségei:

Cím: 1082 Budapest, Baross utca 61.

Tel: +36 1 267 57 54, +36 30 207 5130

<http://www.tev.hu>, info@tev.hu

IMPRESSZUM

Kiadó: Bodnár Dániel filozófus, Tett és Védelem Alapítvány Kuratórium Elnöke

Szerzők: Hann Andre ügyvezető igazgató, Medián

Dr. Róna Dániel politológus, a Corvinus Egyetem oktatója

Szerkesztők: Nádasi Krisztián vezető kutató,

Brüsszel Intézet Kutatási és Incidenskövető Csoport

Tatai Zoltán kutató, Brüsszel Intézet Monitoring Csoportjának tagja

A kiadó köszöni az áldozatvállalást azon önkénteseknek, akik szakértő irányítás mellett hónapok óta szünet nélküli munkával segítették a jelentés létrejöttét.

A jelentés egészének és bármely részletének felhasználása kizárólag a kiadó írásos beleegyező nyilatkozatának birtokában engedélyezett a forrás pontos megjelölésével.

2019 Budapest

TETT ÉS VÉDELEM ALAPÍTVÁNY

1082 Budapest, Baross utca 61.
+36 1 267 5754, +36 30 207 5130
<http://www.tev.hu>
info@tev.hu

